

The Role of Wise Diplomacy in Enhancing the Status and Acceptance of the Islamic Republic of Iran in Post-Saddam Iraq

Hamid Dorj¹

1. Phd of international relations from University of Guilan, Rasht, Iran.
hamid.dorg@gmail.com

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article Received: 2024.06.25 Accepted: 2024.12.31	The collapse of the Iraqi Baathist regime and the increasing power of the Shiites in the Iraqi scene provided an opportunity for the Islamic Republic to use its soft and hard power capabilities to play a significant role in stabilizing the power structure and ensuring the survival and security of Iraq's territory, which has increased Tehran's status and high acceptance in the public opinion of the region, including Iraq. Therefore, the main question of the paper follows as: What impact has the Islamic Republic of Iran's intelligent diplomacy had on enhancing its status and acceptance in post-Saddam Iraq? The hypothesis is: following the collapse of the Saddam regime in Iraq and the rise of Shiites in this country, the Islamic Republic of Iran is trying to increase its acceptance in this country by using intelligent diplomacy and strengthening cultural, economic, and security relations and cooperation with Baghdad, while maintaining and strengthening the position of Shiites in the equations of Iraq, which can significantly contribute to deepening the resistance thinking in the region and the formation of power equations in favor of Tehran and its allies in the region. Qualitative analysis method has been used to analyze the research data.
Keywords	Islamic Republic of Iran, Iraq, Da'ish, Smart Power.
Cite this article:	Dorj, Hamid (2025). The Role of Wise Diplomacy in Enhancing the Status and Acceptance of the Islamic Republic of Iran in Post-Saddam Iraq. <i>Islamic Revelation Studies</i> . 22 (2). 177-204. DOI: 10.22034/22.81.169
DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.169
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

After the US invasion of Iraq in 2003, political and security developments in the country took place in a way that transformed the status of the Shiites in this country from a marginal group to important and influential forces in the equations and political scene of Iraq. Due to the Shiite nature of the Islamic Republic government and the close relationship between Iraqi Shiites and Iran, this has enhanced Tehran's regional position and increased its bargaining power in West Asia, including Iraq.

Methodology

The research method in this study is descriptive-analytical, and the method of collecting research information and data is through library and internet resources.

Discussion

With the unilateral American attack on Iraq in March 2003 and the fall of Saddam Hussein, Iran was able to play a prominent role in the region, especially in Iraq, for a limited period of time, because Iraq's position is such that it can be both a barrier against Iran and a bridge for Iran to play a role. In the meantime, Iran has been able to turn threats into opportunities under the shadow of its strategic measures and based on its intelligent planning, and while showing sensitivity to developments in Iraq, it has sought to develop relations with Baghdad. The existence of common religious theoretical foundations and historical-cultural commonalities are among the indicators that clearly show the historical-cultural solidarity between the Islamic Republic of Iran and the Shiites of Iraq. Tehran, aware of the fact that more than 60 percent of the Iraqi people are Shiites, is willing to have strategic cooperation with the Shiite government of Iraq.

Economic relations between Iran and Iraq expanded significantly after the overthrow of the Baathist regime in Iraq and the emergence of a Shiite-dominated government in Baghdad. Since then, both countries have actively sought to expand their trade relations. Iraq is the fifth largest oil producer in the world and the twelfth largest gas producer in the world. The emergence of ISIS in Syria and its penetration into Iraq provided the necessary opportunity for Iran to expand its presence and even intervene in Iraq, and as a result of Iran's military support for the Iraqi government against ISIS, more than 1,000 advisors from the Quds Force of the Iranian Revolutionary Guard Corps were sent to assist Iraqi security forces. From Iran's perspective, the emergence of ISIS in Iraq and Syria was the result of Western policies, especially American intervention in the region.

Conclusion

With the collapse of Saddam's regime and the formation of a democratic political system based on the participation of all Iraqi groups in the power structure, especially the Shiite groups, a new situation was created for Iran. In such a way that Iran is now one of the most effective regional actors in Iraq that can help end Iraq's security threats and even become Iran's economic, political and social partner. Iran, having religious, cultural commonalities and political and economic relations with Iraq, has sought to use its religious and cultural soft power in Iraq to increase its status and popularity among the majority of Iraqi Shiites, and as a result, has gained an influential position in the country's political scene. Since Iran is one of the countries in the Middle East and the leader of the axis of resistance in the region; undoubtedly, the presence of ISIS in Syria and Iraq, in

addition to its effects and consequences on the internal structure and security of these countries, is considered a strategic threat to Iran's national security and territorial integrity. Meanwhile, the Islamic Republic, under the shadow of its strategic measures and by adopting military and diplomatic solutions, defeated the goals and policies of this terrorist group and achieved considerable acceptance and soft power in the political arena of Iraq and Syria in the post-ISIS era.

References

- Abdi, Ataullah and Sakar Shirzad (2016). The Role of Geographical Spaces in Power Competition; Case Study: Iraq. *Geopolitics Quarterly*, Vol. 12, No. 3, pp. 54-84.(in Persian)
- Abdul Aziz, Muhammad (2017). *Iranian interference in the Syrian crisis and its impact on its influence in the Arab region 2011-2011*. Master Dissertation, Al-Azhar University, College of Arts and Humanities Sciences, pp. 1-169
- Adami, Ali and Morteza Shokri (2022). Iran's Position in the Future Geopolitics of Iraq's Energy. *Quarterly of Foreign Relations*, Vol. 13, No. 52, pp. 755-784.(in Persian)
- Afkhami, Omid and Abu Mohammad Asgarkhani and Seyyed Davoud Aghaei (2020). Future Studies and Software Modeling of Iran-UK Relations from the Perspective of Smart Power Components with a Focus on the Political Geography of Iran. *Quarterly of Geography and Regional Planning*, Vol. 10, No. 38, pp. 655-670.(in Persian)
- Ahmadian, Hassan And Payam Mohseni (2021). From detente to containment: the emergence of Iran's new Saudi strategy. *Journal of International Affairs*, 97(3), pp. 779-799.
- Akbarpour, Reza Ali and Garineh Keshishian-Sirki (2020). A Comparative Study of the Evolution of the Concept of Power in Iran's Regional Policy in the Era of Globalization with an Emphasis on Iraq, Yemen and Syria (1398-1392). *Quarterly of Political Sciences*, Vol. 16, No. 52, pp. 119-193.(in Persian)
- *Armenian weekly*(2022). The Regional Implications of the Iranian President's Visit to Moscow. Available At: <https://armenianweekly.com/2022/02/02/the-regional-implications-of-the-iranian-presidents-visit-to-moscow/>
- Azizi, Hamidreza (2021). Challenges to Iran's Role in Iraq in the Post-Soleimani Era' Complex Rivalries, Fragmented Alliances, Declining Soft Power. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Available At: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/challenges-to-irans-role-in-iraq-in-the-post-soleimani-era>
- Beehner, Lionel and Greg Bruno(2018). Iran's Involvement in Iraq. *Council on Foreign Relations*, Available At: <https://www.cfr.org/background/irans-involvementiraq>
- Dawood, Hussein And Ellie Geranmayeh(2019). When Iran goes to Iraq: The significance of Rouhani's trip. *European Council on Foreign Relations*, Available At: https://ecfr.eu/article/commentary_when_iran_goes_to_iraq_the_significance_of_rouhannis_trip/
- Dodge, Toby(2019). The Contradictions of Systemic Sectarianism in Iraq. *SEPAD*, Available at <https://www.sepad.org.uk/announcement/the-contradictions-of-systemic-sectarianism-in-iraq>
- Dorj, Hamid and Seyyed Mehdi Hedayati Shahidani (2021). The Impact of the Soft Power of the Islamic Republic of Iran on Strengthening the Power of Shiites in the Political Structure of Iraq (2003-2020). *Quarterly of Soft Power Studies*, Vol. 11, No. 25, pp. 81-103.(in Persian)
- Dorj, Hamid and Kazem Noorani-Banam (2022). The Strategic Effort of the Islamic Republic of Iran to Eliminate ISIS from the Equations of Iraq and Syria. *Quarterly of Human Geography Research*, Vol. 54, No. 1, pp. 67-93.(in Persian)

- Esfandiary, Dina And Ariane Tabatabai(2015). Iran's ISIS policy. *The Journal of International affairs*, vol. 9, No. 1, PP. 1-15
- Fattahi-Ardakani, Hossein and Hossein Masoudnia and Seyyed Javad Imam-Jomehzadeh (2018). Analysis of the Concept of Power and Its Constituent Resources from the Perspective of Joseph Nye. *Soft Power Studies Quarterly*, Vol. 8, No. 18, pp. 130-152.(in Persian)
- Hafez-Niya, Mohammad Reza (2017). *Principles and Concepts of Geopolitics*. Papli Publications, Fifth Edition, pp. 1-536.(in Persian)
- Jafari, Ali Akbar and Maliheh Nikroosh (2015). Cultural Sources of Soft Power of the Islamic Republic of Iran in Modern Iraq. *Quarterly of Soft Power Studies*, Vol. 5, No. 12, pp. 29-50.(in Persian)
- Jamshidi, Mohammad Hossein and Rasoul Mohammadi-Gehrui (2014). The Islamic Republic of Iran and Modern Iraq: An Explanation of the Use of Soft Power in Modern Iraq in the Direction of Realizing the Values of the Islamic Revolution. *Quarterly of Political Sociology of the Islamic World*, Vol. 2, No. 1, pp. 61-87.(in Persian)
- Katzman, Kenneth (2020). *Iran: Internal Politics and U.S. Policy and Options*. Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov/RL32048>, pp. 1-45
- Ketabi, Amir Ali and Ehsan Jafari-Far (2023). Smart Power Strategies of the Islamic Republic of Iran in the Syrian Crisis. *Soft Power Studies Quarterly*, Vol. 13, No. 32, pp. 141-168.(in Persian)
- Khormshad, Mohammad Baqer and Afshin Mottaqi (2016). The Role of the Islamic Revolution in Strengthening the Intelligent Power of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly of Soft Power Studies*, Vol. 6, No. 15, pp. 22-44.(in Persian)
- Knights, Michael (2016). The Future of Iraq's Armed Forces. *Al-Bayan Center for Planning and Studies*, Available At: <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Thefuture.pdf>
- Masoudi, Heidarali And Ali Nourian(2023). Arbacen March and Its Effect on Iran's Soft Power in Iraq:Practice Theory. *Quarterly of Contemporary Research on Islamic Revolution*, Volume. 5, No. 15, PP. 1-18
- *Mehr News Agency*(2023). Martyr Soleimani defeated Israel's geographic development. <https://en.mehrnews.com/news/210101/Martyr-Soleimani-defeated-Israel-s-geographic-development>
- Menati, Ayoub and Nasser Hadian Jezi (2022). *A Look at Iran's Foreign Policy Towards Iraq (1383-1397)*. Talif Publications, Third Edition, pp. 1-252.(in Persian)
- Menati, Ayoub and Nasser Hadian-Jazi (2019). The Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Towards Iraq from the Perspective of the Balance of Threats (2003-2018). *Political Sociology Quarterly of the Islamic World*, Vol. 7, No. 15, pp. 139-164.(in Persian)
- *Middle East Monitor*(2019). Iraq: Al-Sistani responds to Khamenei's statements. Available At: <https://www.middleeastmonitor.com/20191102-iraq-al-sistaniresponds-to-khameneis-statements>.
- Mousavi-Zare, Seyed Javad and Seyed Hadi Zarghani and Hadi Azami (2017). Review and Analysis of the Position of Science and Technology in the Field of Hard, Soft and Smart Power. *Geopolitics Quarterly*, Vol. 13, Issue 3, pp. 103-138.(in Persian)
- Najafi, Sajjad and Alireza Khosravi (2019). Components of Increasing Soft Power and Iran's Strategic Depth in Syria and Iraq after the Emergence of ISIS. *Afaq Negimiyat Quarterly*, Vol. 12, No. 43, pp. 33-55.(in Persian)
- Nejat, Seyed Ali (2015). The ISIS Terrorist Group and the National Security of the Islamic Republic of Iran; Challenges and Opportunities. *Politics Quarterly*, Vol. 2, No. 6, pp. 199-103.(in Persian)

- *Middle East Monitor*(2019). Iraq: Al-Sistani responds to Khamenei's statements. Available At: <https://www.middleeastmonitor.com/20191102-iraq-al-sistaniresponds-to-khameneis-statements>.
- Oktav, Ozden Zeynep And Emel Parlar Dal And Ali Murat Kurşun (2019). *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases Softcover reprint of the original 1st ed. 2018 Edition*. Softcover reprint of the original, pp. 1-241
- Pourali, Parisa and Mohammad Reza Dehshiri and Mohammad Reza Ghaedi and Hassan Khodavardi (2021). Iran's Cultural Diplomacy Approaches in Iraq after the Fall of Saddam. *Quarterly of Political Research of the Islamic World*, Vol. 11, No.1, pp. 69-99.(in Persian)
- Rahnourd, Parasto and Sohrab Salahi and Abu Mohammad Asgarkhani (2020). A Study of the Security and Environmental Challenges of Iraq and Iran after the US Military Invasion in 2003. *Quarterly of Islamic Revolution Approach*, Vol. 14, No. 51, pp. 173-196.(in Persian)
- Renad, Mansour And Faleh A. Jabar (2017). The Popular Mobilization Forces and Iraq's Future. Carnegie Middle East Center, Available At: <https://carnegiemec.org/2017/04/28/popular-mobilization-forces-and-iraq-s-future-pub-68810>
- *Reuters*(2021). Final Results Confirm Sadr's Victory in Last Month's Iraqi Vote. Available At: <https://www.usnews.com/news/world/articles/2021-11-30/final-results-show-cleric-sadr-won-iraq-vote-state-media-says>
- Rezaei, Farhad (2019). *Iran's Foreign Policy After the Nuclear Agreement: Politics of Normalizers and Traditionalists*. Palgrave Macmillan, pp. 1- 892
- Rostami, Farzad and Qodrat Ahmadian and Sajjad Javanmard (2019). Analysis of Iran's Opportunities in Post-Saddam Iraq and the Impact of the US Behavioral Model on Crisis Management in this Country. *Quarterly of Islamic Policy Research*, Vol. 7, No. 15, pp. 247-270.(in Persian)
- Rostami, Farzad and Siamak Sefidi (2016). Investigating the Causes of the Emergence and Continuity of the Security Conundrum in Iraq after Saddam. *Quarterly of Political Research of the Islamic World*, Vol. 6, No. 1, pp. 83-111.(in Persian)
- *Rudaw Media Network*(2019). Iran's increasing role in Iraq's electricity production. Available At: <https://www.rudaw.net/english/business/03032019>
- Sadeghi, Seyed Saeed and Abu Mohammad Asgarkhani (2012). A Study of the Soft Power Performance of the Islamic Republic of Iran in the New Iraq. *Quarterly of Foreign Policy*, Vol. 25, No. 4, pp. 927-949.(in Persian)
- Sadeghi, Seyed Shams-eddin and Mehdi Marabi and Narges Aksa (2017). Iran-Iraq: A Perspective on the Strategicization of Bilateral Relations. *Quarterly of International Relations Research*, Vol. 1, No. 22, pp. 129-162.(in Persian)
- Sarı, İsmail (2021). Iran's New Iraq Policy After Saddam: From Sociological Dynamics to Political Realities. *The Journal of Iranian Studies*, Vol. 5, No. 2, pp. 427-454
- Seyed Taqi Zadeh, Seyed Hamid and Mahnaz Goodarzi (2022). The Role of Public Diplomacy in the Growth and Development of Economic Relations between the Islamic Republic of Iran and Iraq (in the Post-ISIS Period 1400-1396). *Quarterly of International Relations Studies*, Vol. 14, No. 56, pp. 83-114.(in Persian)
- Simbar, Reza and Saman Fazeli and Daniyal Rezapour (2021). The Intelligent Power Sources of the Islamic Republic of Iran in Post-ISIS Iraq and Emerging Threats. *Quarterly of Political Science*, Vol. 17, No. 34, pp. 383-406.(in Persian)
- Sinkaya, Bayram (2013). Amerikan askerlerinin çekilmesinden sora Irak-İran ilişkileri. *DSpace*, Available At: http://file.seta.org/Files/Pdf/20130503102336_seta_rapor_9_iran_irak.pdf
- Soleimani, Gholamali and Daniyal Rezapour (2020). Iran's Strategy in Post-ISIS Iraq

with an Emphasis on Basij Groups People of Iraq. *Quarterly of Islamic Revolution Research*, Vol. 9, No. 33, pp. 27-49.(in Persian)

- *Tehran Times* (2019). Iran supplying 26% of Iraq's total electricity needs: Iraqi official. Available At: <https://www.tehrantimes.com/news/441765/Iran-supplying-26-of-Iraq-s-total-electricity-needs-Iraqi-official>
- *Tehran times*(2022). Raisi, Iraqi PM underline the need for regional peace, stability. Available At: <https://www.tehrantimes.com/news/474088/Raisi-Iraqi-PM-underline-the-need-for-regional-peace-stability>
- Watkins, Jessica (2020). Iran in Iraq: The Limits of 'Smart Power' Amidst Public Protest. *Middle East Centre*, Available At: http://eprints.lse.ac.uk/105768/4/Iran_in_Iraq.pdf pp. 1-24
- Zargar, Alireza and Ali Molaei (2022). The Soft Power Components of the Islamic Republic of Iran in Iraq with an Emphasis on Shiite Kurds. *Quarterly of Soft Power Studies*, Vol. 12, No. 29, pp. 115-138.(in Persian)

دور الدبلوماسية الذكي في رفع مكانة الجمهورية الإسلامية الإيرانية وتعزيز قبولها في العراق ما بعد صدام

حميد درج^١

١. خريج دكتوراه في العلاقات الدولية، جامعة جيلان، رشت، إيران.

hamid.dorg@gmail.com

ملخص البحث	معلومات المادة
وَقَرَّ انهيار النظام البعثي في العراق وتزايد قوة الشيعة في الساحة العراقية، فرصة للجمهورية الإسلامية، لتمكّن طهران من توظيف قدراتها الناعمة والصلبة، حتى تلعب دوراً بارزاً في تثبيت النظام السياسي وضمان البقاء وأمن العراق الإقليمي، ما أدّى إلى رفع مكانة طهران وتعزيز قبولها في الرأي العام الإقليمي بما فيه العراق. عليه فالسؤال الرئيسي هو: ما هي انعكاسات الدبلوماسية الذكي للجمهورية الإسلامية علي تعزيز مكانتها وقبولها في العراق ما بعد صدام؟ تقوم فرضية المقالة علي أنّه بعد انهيار كيان صدام في العراق وحصول الشيعة علي القوة في هذا البلاد، تسعى الجمهورية الإسلامية وراء زيادة قبولها في العراق، خلال الاعتماد علي الدبلوماسية الذكي وتعزيز العلاقات والتعاونات الثقافية والاقتصادية والأمنية مع بغداد، بجانب حفظ مكانة الشيعة وتقويتها في المعادلات العراقية. إنّ هذا الموضوع قد يساهم بشكل كبير في ترسيخ فكرة المقاومة وتشكيل معادلات القوة لصالح طهران وحلفائها الإقليميين. تمّ الاستفادة من منهج التحليل النوعي لتحليل بيانات البحث.	نوع المقال: بحث تاريخ الاستلام: ١٤٤٥/١٢/١٨ تاريخ القبول: ١٤٤٦/٠٦/٢٩
الجمهورية الإسلامية الإيرانية، العراق، الداعش، القوة الذكية.	الألفاظ المفتاحية
درج، حميد (١٤٤٧). دور الدبلوماسية الذكي في رفع مكانة الجمهورية الإسلامية الإيرانية وتعزيز قبولها في العراق ما بعد صدام. مجلة دراسات الثورة الإسلامية. ٢٢ (٢). ١٧٧ - ٢٠٤. DOI: 10.22034/22.81.169	الاقتباس:
https://doi.org/10.22034/22.81.169	رمز DOI:
جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.	الناشر:

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش دیپلماسی حکیمانه در ارتقا جایگاه و مقبولیت جمهوری اسلامی ایران در عراق پساصدام

حمید درج^۱

۱. دانش‌آموخته دکترای روابط بین الملل دانشگاه گیلان، رشت، ایران.
hamid.dorg@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی (۲۰۴ - ۱۷۷) تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰ واژگان کلیدی	فروپاشی رژیم بعثی عراق و قدرت‌گیری روزافزون شیعیان در صحنه عراق، فرصتی را برای جمهوری اسلامی مهیا ساخت تا تهران بتواند با استفاده از ظرفیت‌های قدرت نرم و سخت خود، نقش به‌سزایی در تثبیت ساختار قدرت و تضمین بقا و امنیت سرزمینی عراق ایفاء کند که این امر باعث افزایش منزلت و مقبولیت بالای تهران در افکار عمومی منطقه از جمله عراق شده است. لذا سؤال اصلی این است که دیپلماسی هوشمندانه جمهوری اسلامی ایران چه بازتابی بر ارتقای جایگاه و مقبولیت آن در عراق پساصدام داشته است؟ فرضیه مقاله این است که در پی فروپاشی رژیم صدام در عراق و قدرت‌یابی شیعیان در این کشور، جمهوری اسلامی ایران در تلاش است تا با به‌کارگیری دیپلماسی هوشمندانه و تقویت مناسبات و همکاری‌های فرهنگی، اقتصادی و امنیتی با بغداد، ضمن حفظ و تقویت جایگاه شیعیان در معادلات عراق، به افزایش مقبولیت خود در این کشور مبادرت ورزد که این امر می‌تواند کمک شایانی به تعمیق تفکر مقاومت در منطقه و شکل‌گیری معادلات قدرت به نفع تهران و هم‌پیمانان آن در منطقه نماید. برای تحلیل داده‌های پژوهش از روش تحلیل کیفی استفاده شده است. جمهوری اسلامی ایران، عراق، داعش، قدرت هوشمند.
استناد:	درج، حمید (۱۴۰۴). نقش دیپلماسی حکیمانه در ارتقا جایگاه و مقبولیت جمهوری اسلامی ایران در عراق پساصدام. <i>مطالعات/انقلاب/اسلامی</i>. ۲۲ (۲). ۱۷۷ - ۲۰۴. DOI: 10.22034/22.81.169
کد DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.169
ناشر:	دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳، تحولات سیاسی و امنیتی این کشور، به گونه‌ای رقم خورد که وضعیت شیعیان در این کشور را از گروهی در حاشیه به نیروهای مهم و اثرگذار در معادلات و صحنه سیاست عراق تبدیل کرده و این امر به سبب ماهیت شیعی دولت جمهوری اسلامی و ارتباط نزدیک شیعیان عراق با ایران، باعث ارتقای جایگاه منطقه‌ای تهران و افزایش توان و قدرت چانه‌زنی آن در غرب آسیا از جمله عراق شده است. جمهوری اسلامی ایران با داشتن اشتراکات مذهبی، فرهنگی و پیوندهای سیاسی با عراق، از قدرت نرم قابل توجهی در این کشور برخوردار است که این موضوع، ایران را در راستای پیگیری اهداف سیاست خارجی در عراق و همچنین در منطقه غرب آسیا توانمند خواهد ساخت. همچنین مبادلات اقتصادی دو کشور، بخصوص همکاری در عرصه انرژی می‌تواند در تحقق اتحاد راهبردی دو کشور مؤثر واقع شود. این تحولات که پس از سقوط رژیم بعث از قدرت شکل گرفته است، باعث افزایش روزافزون منزلت تهران در صحنه سیاست عراق شده و زمینه شکل‌گیری موازنه قدرت منطقه‌ای را به نفع جمهوری اسلامی و متحدان منطقه‌ای آن در غرب آسیا فراهم نموده است. کمک ایران به عراق جهت ریشه‌کنی تروریسم و افراط‌گرایی از خاک این کشور می‌تواند باعث افزایش قدرت دفاعی بازدارنده ایران شود و در نتیجه امنیت ملی این کشور را ارتقا بخشد. در این میان، پیدایش و فعالیت گروه سلفی - تکفیری داعش در عراق و سوریه که از حمایت و پشتیبانی آمریکا و متحدان منطقه‌ای آن برخوردارند؛ ضمن تهدیدات امنیتی و تمامیت ارضی برای کشورهای محور مقاومت، تهدیدی مستقیم برای منافع به خصوص منافع امنیتی جمهوری اسلامی در منطقه نیز به شمار می‌رود. از این رو، تهران در کنار دیگر بازیگران محور مقاومت و نیز با همراهی روسیه، با اتخاذ راهکارهای سیاسی و نظامی، در صدد حذف داعش از معادلات عراق و سوریه بر آمد که این اقدام، ضمن ضربه به سیاست‌ها و منافع منطقه‌ای آمریکا و متحدان آن در غرب آسیا، باعث افزایش مشروعیت و خوش‌نامی تهران در نزد افکار عمومی منطقه از جمله عراق و سوریه شده است. بدین ترتیب، قدرت هوشمندانه سخت است و نه نرم؛ بلکه ترکیبی هوشمندانه و ماهرانه از هر دو قدرت است. این مفهوم رویکردی است که بر ضرورت وجود ارتشی قدرتمند تأکید می‌کند؛ اما در کنار آن به تمامی ائتلاف‌ها، مشارکت‌ها و مؤسسات در همه سطوح در قالب مشروعیت‌بخشی به اعمال کشورها در عرصه منطقه و بین‌الملل توجه دارد. لذا، نقش ثبات‌ساز ایران در صحنه عراق و توسعه یک راهبرد قدرت هوشمند از طریق استفاده راهبردی از قدرت سیاسی، اقتصادی، مذهبی و فرهنگی خود، ضمن تقویت ساختار و لایه‌های قدرت در عراق پس‌اصدام، می‌تواند به افزایش مقبولیت روزافزون تهران در افکار عمومی عراق و فراهم نمودن بسترهای لازم برای

اجرای سیاست خارجی ایران در منطقه نیز کمک نماید. بنابراین، تدوین و اجرای راهبردی هوشمندانه در قبال تحولات عراق از اهمیت بسزایی برخوردار است که این امر، ضمن حفظ بقا و تمامیت ارضی ایران، سبب تعمیق تفکر مقاومت در منطقه و جلوگیری از پاره‌پاره شدن حلقه‌های محور مقاومت در غرب آسیا خواهد شد. از سویی، نادیده گرفتن اهمیت راهبردی عراق به‌عنوان سکوی توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی ایران و بی‌توجهی به امنیت این کشور و دفاع از آن، می‌تواند هزینه‌های زیادی را از حیث بازدارندگی، دفاعی، نظامی و تهدیدزایی آن برای ایران در آینده ایجاد کند. کم‌توجهی به ویژگی‌های راهبردی عراق، می‌تواند فرصت‌های قابل دسترس اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و دفاعی ایران را به تهدید تبدیل نموده و فرصت کافی را در اختیار دشمن قرار دهد که این موضوع نیز ضرورت انجام این تحقیق را بیان می‌دارد. بدین ترتیب، سؤال اصلی نوشتار حاضر این است که دیپلماسی هوشمندانه جمهوری اسلامی ایران چه بازتابی بر ارتقای جایگاه و مقبولیت آن در عراق پساصدام داشته است؟ روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد و شیوه گردآوری اطلاعات و داده‌های تحقیق از طریق منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی صورت می‌گیرد. این نوشتار نیز بر اساس نظریه قدرت هوشمند شکل گرفته است. در خصوص ساماندهی تحقیق باید گفت ابتدا ضمن مروری بر ادبیات پژوهش و چارچوب نظری تحقیق، بحث اهمیت عراق برای جمهوری اسلامی ایران مطرح و تشریح خواهد شد. در گام دوم، افزایش مقبولیت ایران در بافت‌های سیاسی، فرهنگی و مذهبی عراق پساصدام مورد بحث و بررسی واقع شده است. در ادامه ضمن بحث از تلاش تهران و بغداد برای گسترش همکاری‌های اقتصادی، به بررسی و تحلیل نقش استراتژیک ایران در نابودی داعش در عراق پرداخته شده است. در نهایت، بحث از موضوع مورد پژوهش و نتیجه‌گیری آمده است.

پیشینه و ادبیات پژوهش

پیرامون دیپلماسی هوشمندانه ایران در عراق پساصدام، کتب و آثار متعددی انتشار یافته است که در ادامه صرفاً به چند نمونه از آنها که ارتباط بیشتری با موضوع بحث تحقیق حاضر دارد، پرداخته می‌شود.

۱. پورعلی و دیگران (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «رویکردهای دیپلماسی فرهنگی ایران در عراق پس از سقوط صدام» بیان می‌دارند که ایران در تولید یک فضای کلان برای دیپلماسی فرهنگی در خصوص عراق، مبتنی بر واقعیت‌های قومی - مذهبی آن تلاش دارد با بهره‌گیری از رویکرد ایران‌شهری بر جامعه کردی و نیز با بهره‌گیری از گفتمان کلان پیوندهای تاریخی با اعراب به شکل کلی و اشتراکات فرهنگی - مذهبی با شیعیان به شکل خاص و رویکرد محور مقاومت به توسعه نفوذ دیپلماسی فرهنگی خود بپردازد.

۲. سیمبر و دیگران (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با نام «منابع قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران در عراق

پسدادعش و تهدیدهای پیش‌رو»، معتقدند که منابع قدرت ایران در عراق طیف وسیعی از همه منابع قدرت هوشمند، از روابط تاریخی با احزاب و شبه‌نظامیان سیاسی عراق گرفته تا روابط اقتصادی و مذهبی با این کشور است. عمده‌ترین چالش‌های ایران در دوران پسدادعش، نیز چالش‌های مربوط به قدرت نرم ایران است.

۳. جمشیدی و محمدی گهرویی (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان «جمهوری اسلامی ایران و عراق نوین: تبیینی بر کاربرد قدرت نرم در عراق نوین در راستای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی»، اذعان می‌دارند که به دلیل وجود منابع متعدد قدرت نرم ایران در عراق، به‌کارگیری و مدیریت صحیح آنها، دستاوردهایی مثبت و پایدار را برای تحقق ارزش‌های اسلامی انقلاب ایران در بر خواهد داشت و به بهترین، مشروع‌ترین و درعین حال، پایدارترین شکل ممکن، تأمین‌کننده اهداف مورد نظر خواهد بود.

۴. صادقی و عسگرخانی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی عملکرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق جدید»، بیان می‌دارند که بعد از فروپاشی رژیم صدام، جمهوری اسلامی ایران در روابط خود با عراق، پیوندهای تاریخی و فرهنگی و مذهبی، مهاجرت، موقعیت ژئوپلیتیک، همسایگی و دیپلماسی فرهنگی را در نظر می‌گیرد؛ اما نکته مهم این است که مهم‌ترین و تأثیرگذارترین مؤلفه نرم‌افزاری قدرت ایران در عراق جدید، مذهب تشیع و رسانه‌ها هستند.

۵. درج و نورانی‌بنام (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای با نام «تلاش راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه»، استدلال می‌کنند که از آنجایی که حضور و قدرت‌یابی داعش در عراق و سوریه تهدیدی وجودی برای ژئوپلیتیک تشیع و از طرفی، محاصره فیزیکی ایران قلمداد می‌شود، لذا تهران با هدف جلوگیری از تضعیف و فروپاشی حلقه‌های زنجیره مقاومت در منطقه، در تلاش برای شکست این گروه تروریستی برآمد و از شکل‌گیری نظم و الگوی منطقه‌ای در راستای اهداف و منافع رقبای منطقه‌ای خود در غرب آسیا ممانعت ورزید.

۶. متی و هادیان جزی (۱۴۰۱)، در کتابی تحت عنوان **نگاهی به سیاست خارجی ایران در قبال عراق** (۱۳۹۷ - ۱۳۸۲)، اذعان می‌دارد که تقویت یک دولت دوست و متحد ایران در عراق، نه تنها می‌توانست به کاهش نفوذ آمریکا کمک و مانع از طرح‌ها و فشارهای ضد ایرانی این کشور بر علیه ایران، از طریق ایجاد دولتی وابسته گردد، بلکه نگرانی‌های ایران در خصوص حفظ تمامیت ارضی عراق را برطرف می‌ساخت و نیز زمینه‌ساز فصل جدیدی از مناسبات حسنه با تهران می‌شد.

۷. مسعودی و نوریان (۲۰۲۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان «راهپیمایی اربعین و تأثیر آن بر قدرت نرم ایران در عراق: نظریه عمل»، بیان می‌داند که راهپیمایی اربعین با ایجاد زمینه همگرایی اجتماعی بین ایران و عراق و همچنین تقویت همکاری با برخی از گروه‌های شیعه عراقی برای مدیریت این مراسم

منجر به تقویت قدرت نرم ایران در عراق شده است. بررسی جایگاه و موقعیت ایران در عراق پساصدام و افزایش مقبولیت تهران در میان افکار عمومی این کشور، نوآوری و تازگی مقاله حاضر است که در تلاش است تا به صورت خاص و جداگانه به ابعاد آن بپردازد.

مبانی نظری

- قدرت سخت

قدرت سخت را می‌توان دستیابی به ظرفیت‌ها و منابعی تعریف کرد که با آنها می‌توان در نتیجه یا برون‌داد یک فرایند نفوذ یا مقابله اقدام کرد. از این رو، مؤلفه‌های مادی همچون توانایی نظامی، تسلیحاتی و مادی باعث گسترش حوزه قدرت سخت می‌شود و به نوعی با توسل به زور، ارعاب و سرکوب مخالفان در جهت دستیابی به اهداف مادی از قدرت سخت بهره‌برداری می‌شود (موسوی زارع و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۷). از نظر نای، قدرت سخت شامل مجازات یا پاداش (چوب یا هویج) برای تأثیرگذاری بر رفتار دیگران و به دست آوردن نتیجه مطلوب است و می‌تواند شامل قدرت نظامی (تهدید آن)، قدرت اقتصادی (تحریم) یا حتی استفاده از نهادها باشد. از این نظر تا زمانی که یک کشور پاداش می‌گیرد یا مجازات می‌شود (تهدید می‌شود)، این قدرت سخت است که به کار برده می‌شود (کتابی و جعفری فر، ۱۴۰۲: ۱۴۶). حافظنیا، معتقد است؛ منظور از قدرت سخت همان قدرت نظامی و اقتصادی است که دارنده آن برای وادار کردن طرف مقابل و یا رقیب با استفاده از استراتژی تعهد و هراس آن را به کار می‌گیرد و چنین قدرتی مترادف و متضمن رویکرد زور و ایجاد ترس و اطاعت‌پذیری اجباری از صاحب قدرت است. لذا شاخص‌های اصلی آن را ظرفیت‌ها و توانایی‌های نظامی، دفاعی و اقتصادی تشکیل می‌دهند (حافظنیا، ۱۳۹۶: ۲۵۷ - ۲۵۶).

- قدرت نرم

مفهوم تازه قدرت در اندیشه نای از جایی سرچشمه می‌گیرد که وی آن را «توانایی تغییر رفتار» در برابر توانایی انجام کار یا «اجبارکنندگی» می‌داند. وی معتقد است که در آینده، قدرت از آن کسی است که توانایی داشته باشد در رفتار دیگر بازیگران تغییرات دلخواه خود را ایجاد کند و از اجبارکنندگی عریان دور باشد، هر چند در نتیجه هر کدام از آنها دولت به مطلوبیت‌های خود دست پیدا می‌کند. این موضوع همان تغییر ذهنیت‌ها و در نتیجه تغییر رفتارهای دلخواهانه است. در حقیقت، در بطن اعمال قدرت نرم، از دیگران برای همکاری در جهت نیل به اهداف استفاده می‌شود و همکاری جای خود را به اجبار می‌دهد. پس ایجاد حس ترغیب به همکاری نقش مهمی در اعمال نرم‌افزارانه قدرت دارد. بنابراین، نای معتقد است که اثبات قدرت در گروی منابع قدرت نیست، بلکه در توانایی تغییر رفتار دولت‌های دیگر است. بر همین

اساس، در اندیشه نای، قدرت نرم چهره‌ای نرم‌افزارانه و جذاب دارد. این چهره از قدرت در مقابل رفتار تحکم‌آمیز قدرت قرار دارد که می‌توان آن را قدرت جذب‌کنندگی «قدرت نرم» نامید (فتاحی‌ردکانی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۳۸). از تعاریف فوق چنین برداشت می‌شود که قدرت نرم، محصول برآیند تصویرسازی مثبت، ارائه چهره موجه از خود، کسب اعتبار در افکار عمومی داخلی و خارجی، قدرت تأثیرگذاری غیرمستقیم بر دیگران که با رضایت توأم است، اراده دیگران را تابع اراده خویش ساختن و مؤلفه‌هایی از این سنخ است. این بُعد قدرت، معمولاً در نقطه مقابل قدرت نظامی و تسلیحاتی و به عبارتی قدرت سخت قرار دارد (موسوی زارع و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۸).

- قدرت هوشمند

اصطلاح «قدرت هوشمند» را برای نخستین‌بار سوزان ناسل^۱ در مقاله‌ای با همین عنوان که در مارس ۲۰۰۴ در مجله *فارین افرز* چاپ شد؛ مطرح کرد. وی معتقد است که توانایی‌های نظامی، اقتصادی، فرهنگی و ایدئولوژیک باید در یک جهت هماهنگ شوند تا برآیند آن، تداوم برتری یک کشور را تضمین کند. از سویی، نای در کتابی با عنوان *قدرت‌های رهبری*، مواضع جدیدی درباره قدرت مطرح می‌کند که بیانگر تحول مشهود او در دیدگاه قدرت نرم است. به عقیده وی رهبران موفق در آینده کسانی خواهند بود که مهارت به‌کارگیری هر دو قدرت سخت و نرم را به صورت هوشمند داشته باشند. نای معتقد است که قدرت هوشمند را می‌توان شکل جدیدی از سازماندهی قدرت دانست که مبتنی بر مشارکت، انعطاف‌پذیری و الگوهای متقاعدسازی جامعه است (موسوی زارع و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۹). کشوری که از قدرت هوشمند استفاده می‌کند، برای بالا بردن ضریب اعتبار از یک سو و نیز همراهی با افکار عمومی داخلی و خارجی، باید سعی کند تا نقاط منفی خود را، که قبل از این اتفاق افتاده، به هر نحوی از بین ببرد تا بتواند اعتماد کشور مقابل و افکار عمومی و باورپذیری آنها را به دست آورد. اجرا و پیاده نمودن قدرت هوشمند در راهبردهای دولت‌ها نیازمند این است که کشور مجری از اقتدار و قدرت سخت‌فزاری و نرم‌فزاری بالایی برخوردار باشد. این توانایی در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی و به‌ویژه نظامی باید به صورت روشن و ملموس نشان داده شود (افخمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۶۶۰).

بنابراین قدرت هوشمند با تجزیه و تحلیل نقاط ضعف و قوت قدرت نظامی و دیپلماسی و با تجمیع آن‌ها به وجود آمده است. این قدرت به معنای توسعه عمل‌گرایانه بر اساس منابع و ابزار مناسب برای تحقق اهداف در قرن جدید است که ضمن تولید قدرت نظامی بر همکاری و پیشینه‌سازی نفوذ و نهادینه

1. Suzanne Nossel.

کردن مشروعیت نیز کاربرد دارد. رابطه میان دو مؤلفه قدرت هوشمند، قدرت سخت و نرم، پیچیده و تعاملی خواهد بود و این دو مؤلفه جایگزین کامل همدیگر نیستند؛ بلکه اغلب یکدیگر را تقویت می‌کنند. قدرت هوشمند نه یک صفت قدرت، بلکه روشی بهتر برای استفاده از قابلیت‌های قدرت چه نظامی و چه غیرنظامی است و کمک می‌کند تا با طیف گسترده‌ای از ابزارهای موجود دیپلماتیک، اقتصادی، نظامی، سیاسی، حقوقی و فرهنگی و انتخاب ابزار مناسب یا ترکیبی از ابزارها، متناسب با شرایط، برای پیشبرد سیاست خارجی اقدام کنیم. در این رویکرد دو ابزار جذابیت و تهدید برای ایجاد نتیجه یا رفتار مطلوب در قدرت هوشمند مورد استفاده قرار می‌گیرد (کتابی و جعفری‌فر، ۱۴۰۲: ۱۴۷ - ۱۴۶). با تکیه بر مفروضات مذکور می‌توان گفت با سقوط رژیم صدام در عراق که با قدرت‌یابی شیعیان همراه بوده است؛ ایران به اعتبار و مقبولیت بالایی در معادلات و ساختار قدرت این کشور دست پیدا کرده است. همراه ساختن کشور عراق با سیاست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ایران، نیازمند افزایش قدرت نرم ایران در این کشور و پذیرش سیاست‌ها و مواضع تهران در میان افکار عمومی و همچنین سیاست‌گذاران عراقی است که این امر می‌تواند به افزایش اعتبار و مشروعیت جمهوری اسلامی در صحنه عراق کمک کند. اشتراکات فرهنگی، تاریخی، پیوندهای مذهبی، وجود اماکن مقدس مذهبی و حوزه‌های علمیه قم و نجف به‌عنوان بزرگ‌ترین پایگاه‌های علمی مکتب تشیع در ایجاد تعامل هر چه بیشتر ایران و عراق نقشی مهم دارند. دو کشور در صدد توسعه روابط اقتصادی و فرهنگی بالایی هستند که این امر به گسترش قلمروی ژئوپلیتیکی ایران در صحنه عراق کمک شایانی بخشیده است. از سویی، اتخاذ اقدامات استراتژیک جمهوری اسلامی برای نابودی گروه‌های تروریستی داعش در عراق نیز نقش بالایی در افزایش منزلت تهران در ساختار سیاسی این کشور و تقویت تفکر مقاومت اسلامی در منطقه داشته است و این تحولات می‌تواند معادلات و نظم منطقه‌ای را در راستای منافع تهران و متحدان منطقه‌ای آن در غرب آسیا شکل دهد.

جدول شماره ۱: شاخص‌های قدرت سخت، نرم و هوشمند (منبع: از نگارنده)

انواع قدرت					
نوع	ماهیت	منابع	ابزار	اهداف	ویژگی‌ها
سخت	اجبار، تهدید، ترس و تحریم تطمیع و تشویق	نظامی اقتصادی	عملیات نظامی روابط اقتصادی مذاکرات سیاسی	تغییر رفتار سیاسی، تحمیل قوانین حقوقی، ایجاد رویه خاص	آشکار و سریع پرهزینه یک‌سویه دفعی و تحکمی‌آمیز
نرم	جذب، اقناع و اغوا	فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی	رسانه و ارتباطات فرهنگی دیپلماسی عمومی و تبلیغات	الگوسازی ذهنی، استحاله عقیدتی و تغییر چشم- اندازها	تدریجی دوسویه هیجانی، پنهان، کم‌هزینه و ماندگار
هوشمند	راهبرد بهینه و مدیریتی مدبرانه	قدرت سخت، قدرت نرم	ابزار سخت و نرم قدرت، رهبران و ساختار هوشمند	شبکه‌سازی ارتباط و انسجام‌بخشی	رابطه محور، محیطی، آینده- نگر، فرآیندی، خودمولد و ارگانیک

اهمیت استراتژیک عراق برای جمهوری اسلامی ایران

عراق پس از جمهوری اسلامی ایران، دومین کشور پرجمعیت منطقه خلیج فارس است. جمعیت عراق به لحاظ قومیتی، ترکیبی از بیش از ۷۱ درصد عرب، ۱۹ درصد کرد و ۲ درصد ترکمن است و از نظر مذهبی، بالغ بر ۶۰ درصد جمعیت عراق را شیعیان، بیش از ۳۹ درصد را سنی‌ها و بقیه را هم دیگر اقلیت‌های دینی و مذهبی تشکیل می‌دهند (رستمی و سفیدی، ۱۳۹۵: ۸۷). ایران دارای اقلیت‌های قومی کرد و عرب می‌باشد که عقبه عرب‌های آن در عراق است. از سویی، نیمی از کردهای فیلی عراق ساکن در مناطق شرقی این کشور، ایرانیانی هستند که از جنگ چالدران و بر اساس معاهدات میان ایران و عثمانی در دوره صفویه از ایران جدا و ضمیمه خاک عثمانی شده‌اند. ایرانی بودن کردهای فیلی و وجود تمایلات ایرانی در میان آنها موجب شده که همواره از تحولات ایران تأثیرپذیر باشند و از سوی حکومت عراق نیز مورد سوءظن واقع شوند (زرگر و مولایی، ۱۴۰۱: ۱۲۳ - ۱۲۲). بنابراین، ایران همواره جهت تثبیت تمامیت ارضی خود و جلوگیری از واگرایی این اقوام، سعی کرده است که سطحی از تأثیرگذاری خود را بر این اقلیت‌ها در عراق حفظ نماید. از سویی، وجود اکثریت جمعیت شیعه عراق نیز به‌عنوان دوست استراتژیک ایران و وجود اماکن مذهبی و زیارتی اهل تشیع در این کشور، زمینه دیگری برای حضور و نقش فعال ایران در عراق است. بر این اساس، ایران با استفاده از برگ برنده اقلیت‌های قومی و به‌ویژه کردها و نیز اکثریت شیعه مذهب همسو، قادر خواهد بود مرزهای غربی امن‌تری نسبت به گذشته داشته باشد و همچنین از عراق به‌عنوان یک کشور دوست جهت ورود به جهان عرب و ارتقای مقبولیت سیاسی و ایدئولوژیک خود بهره‌برداري نماید (عبدی و شیرزاد، ۱۳۹۵: ۷۶ - ۷۵). عراق پس از عربستان سعودی دومین تولیدکننده بزرگ نفت خام در سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) است. این کشور دارای پنجمین ذخایر بزرگ اثبات‌شده نفت خام در جهان با ۱۴۵ میلیارد بشکه است که ۱۷ درصد از ذخایر اثبات شده در خاورمیانه و ۸ درصد از ذخایر جهانی را تشکیل می‌دهد (آدمی و شکری، ۱۴۰۰: ۷۶۲).

عراق از لحاظ ژئوپلیتیکی برای ایران بسیار مهم است؛ زیرا مسیر جبهه مقاومت از طریق عراق، به سوریه می‌گذرد و سپس به درب ورودی حزب‌الله در لبنان و لبه ارتفاعات جولان ختم می‌شود. از بهار سال ۲۰۱۷، شواهدی مبنی بر ساخت چنین مسیری فیزیکی توسط ایرانیان وجود دارد. این جاده برای تضمین حمل و نقل زمینی برای تردد نیروها و امکانات از طریق عراق، به سوریه و لبنان است. همچنین می‌تواند حمل و نقل هوایی از تهران به دمشق را تکمیل یا جایگزین کند. علاوه بر این، تهران از موقعیت جغرافیایی عراق برای ایجاد ارتباط ترانزیتی با ایران، سوریه، مدیترانه و در نهایت اروپا استفاده می‌کند (سلیمانی و رضاپور، ۱۳۹۹: ۴۵ - ۴۴).

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی عراق (عبدی و شیرزاد، ۱۳۹۵: ۷۳)

عراق همواره بازار خوبی برای تاجران ایرانی بوده است؛ اما آنچه اهمیت اقتصادی عراق برای ایران را برجسته می‌کند؛ وابستگی آن به گاز ایران است. طبق برنامه چشم‌انداز ۲۰ ساله، جمهوری اسلامی باید تا سال ۲۰۵۰ تمام زیرساخت‌های مورد نیاز را برای تبدیل شدن به یک قطب برق منطقه‌ای آماده کند (Tehran Times, 2019: 3). در حال حاضر، عراق جدید به یکی از دروازه‌های اصلی ایران به سوی جهان عرب تبدیل شده است. چون در گذشته عمدتاً رژیم بعث در عراق بود که مانع مناسبات دوستانه بین ایران و سایر کشورهای عرب منطقه شد (جعفری و نیک‌روش، ۱۳۹۴: ۱۰۸).

ریشه‌های فرهنگی و تمدنی ایران در عراق

پیشینه تمدنی و تاریخی عاملی برای جذابیت بوده و می‌توان از عناصر تمدنی برای بازتولید مؤلفه‌های قدرت نرم و در عین حال با اشتراک‌گذاری مؤلفه‌های تمدنی و تاریخی ایران با سایر ملت‌ها می‌توان بستر اشاعه فرهنگ و ارزش‌های مندرج در تاریخ ایران را فراهم آورد (زرگر و مولایی، ۱۴۰۱: ۱۲۲). در هیچ کشوری آثار تمدن و فرهنگ ایرانی، خواه در روزگاری که آن را ایران باستان می‌نامند و خواه از عصر اسلامی، به اندازه آنچه در عراق دیده می‌شود، وجود ندارد و آثار تمدن، فرهنگ و هنر ایرانی در همه جای این کشور دیده می‌شود. شمال عراق در دوران باستان، بخش اصلی امپراطوری آشور را تشکیل می‌داد. در زمان اشکانیان نیز شمال عراق و مناطق کردنشین مرکز دینی و بازرگانی ایران بودند. تمام کردستان تا سال ۱۵۱۴ میلادی یکی از ایالات ایران بود.

واژه «عراق» که هم‌کنون نام این کشور است؛ یک واژه فارسی است. عراق عربی شده واژه «اراک» است. نام دیگر سرزمین عراق چنان که در کتاب‌های جغرافیایی عصر اسلامی است «دل ایران‌شهر» بوده است و

دل ایرانشهر به معنی «مرکز کشور ایران» است. نام پایتخت عراق امروزی، بغداد ریشه‌ای کاملاً ایرانی دارد که حکایت از شکوه و عظمت ایرانیان در منطقه بین‌النهرین دارد. بین‌النهرین به مدت هزاران سال از حوزه تمدنی ایران محسوب شده و ایرانیان این سرزمین را «آسورستان» نام نهاده بودند. در بیست کیلومتری جنوب بغداد، شهر مداین قرار دارد که در زبان فارسی به آن تیسفون گفته می‌شود. تیسفون حدود یک هزار سال پایتخت دولت ایران بود.

از دیگر شهرهای کهن عراق که با ایران پیوند تاریخی، نژادی و دینی دارد، بصره است. بصره امروزه کانون شیعیان است و آداب و رسومات دینی آنان تقریباً مشابه ایرانیان است (جعفری و نیک‌روش، ۱۳۹۴: ۳۵). در واقع، وجود پیوند و ریشه‌های تاریخی میان دو کشور ایران و عراق، علی‌رغم اینکه بر سطح روابط سیاسی و دیپلماتیک دو کشور تأثیر شایان توجهی دارد، بر میزان قدرت نرم ایران در عراق تأثیر مثبتی دارد؛ زیرا ریشه‌های تاریخی مشترک و وجود آثار تمدنی، فرهنگی - اجتماعی ایران در عراق، مردم این کشور و مسئولین آنها را به مردم نزدیک می‌کند و شرط اساسی قدرت نرم، مدیریت افکار عمومی مردم آن نظام سیاسی است و داشتن پیشینه مشترک تاریخی و مشترکات فرهنگی، زمینه‌های تأثیرپذیری مردم و مسئولین عراق را نسبت به خواسته‌های ایران افزایش می‌دهد. از این حیث، عراق به لحاظ تاریخی و فرهنگی ارتباط قوی و گسترده با ایران داشته است.

افزایش روزافزون مقبولیت جمهوری اسلامی ایران در لایه‌های قدرت در عراق پساصدام
با حمله یک‌جانبه آمریکا به عراق در مارس ۲۰۰۳ و سقوط صدام حسین، کشور ایران در مدت محدودی توانست در منطقه و به‌ویژه کشور عراق نقش پررنگی داشته باشد؛ زیرا موقعیت کشور عراق به‌گونه‌ای است که هم می‌تواند سدی در مقابل ایران و هم پُلّی برای نقش‌آفرینی آن باشد. در این میان، ایران توانسته است در سایه تدابیر استراتژیک خود و بر اساس برنامه‌ریزی هوشمندانه خود، تهدیدات را به یک فرصت تبدیل کند و ضمن آنکه به تحولات عراق حساسیت نشان دهد، به دنبال توسعه مناسبات با بغداد باشد (رستمی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۶۰). شکست صدام به‌عنوان اصلی‌ترین مخالف جنبش شیعیان، موقعیت شیعیان در هرم قدرت را بهبود بخشید. فروپاشی رژیم بعث که به برتری قدرت شیعیان و کردها در ساختار سیاسی نوین عراق منجر شد، به افزایش مقبولیت و جایگاه منطقه‌ای ایران و دگرگونی در معادلات قدرت خاورمیانه منتهی شد. سعود الفیصل، وزیر خارجه عربستان سعودی، استدلال کرد که حمله آمریکا «عراق را دودستی تقدیم ایران کرد» (جعفری و نیک‌روش، ۱۳۹۲: ۱۰۸).

وجود مبانی نظری مشترک مذهبی و اشتراکات تاریخی - فرهنگی از جمله شاخص‌هایی هستند که همبستگی تاریخی - فرهنگی بین نظام جمهوری اسلامی ایران و شیعیان عراق را به وضوح نشان می‌دهد.

تهران با آگاهی از این موضوع که درصد بالایی از مردم عراق را شیعیان تشکیل می‌دهند، مایل به همکاری راهبردی با دولت شیعی عراق است (صادقی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۶). ایران پس از سال ۲۰۰۳ سه سیاست اصلی را در عراق دنبال کرده است که به‌طور کلی برای افزایش مقبولیت خود و در عین حال کاهش نفوذ ایالات متحده طراحی شده است. نخست، روابط با متحدان سیاسی دیرینه خود را تقویت کرده است. این احزاب عمدتاً اعضای حزب الدعوه، مجلس اعلای اسلامی عراق و بدر که خود را به‌عنوان یک حزب سیاسی مستقل در سال ۲۰۱۲ تثبیت کرده را شامل می‌شود (Dodge, 2019: 4).

ایران از ارتباط با این احزاب که بسیاری از اعضای آنها برای ارتقای منافع دیپلماتیک، تجاری و امنیتی خود از طریق «کانال‌های رسمی»، موقعیت‌های کلیدی را در حاکمیت سیاسی عراق و مشخصاً در مورد بدر، در ساختار امنیتی جدید عراق کسب کرده‌اند، استفاده کرده است. ثانیاً، ایران گروه‌های مبارز جدیدی را با رویکرد اسلام‌گرای شیعی پرورش داده است و در حال حاضر از بیش از ده‌ها شبه‌نظامی معروف (هر چند منحصرأً شیعه نیستند)، حمایت می‌کند. فراتر از ارتقای قابلیت‌های نظامی، این حمایت‌ها شامل ارائه مدل‌هایی برای جناح‌های سیاسی، رفاهی و تبلیغاتی آنها می‌شود تا در نهایت آنها را مقاومت‌ناپذیر کند. برخی از این گروه‌ها برای مبارزه با نیروهای ائتلاف بین‌المللی و متعاقباً نبرد با گروه‌های آشوب‌ساز و ضد تمامیت ارضی عراق در جریان خشونت‌های فرقه‌ای از ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۸ پدید آمدند؛ برخی دیگر به‌عنوان بخشی از نیروهای بسیج مردمی یا «حشدالشعبی» در سال‌های ۲۰۱۴ - ۲۰۱۳ برای مبارزه با داعش ایجاد شدند (Renad & Jabar, 2017: 12). در عین حال، موفقیت ائتلاف فتح، یک اتحاد سیاسی متشکل از رهبران شبه‌نظامی از جمله بدر، کتائب حزب‌الله، عصاب اهل الحق و تیپ‌های امام علی، در انتخابات ماه مه ۲۰۱۸، مقبولیت ایران را در دولت عراق تقویت کرده است. سیاست سوم، وجهه ایران را در عراق از طریق سیاست‌های مختلف از جمله ارائه خدمات میانجی‌گری به طرف‌های اختلاف، بازسازی عتبات عالیات در شهرهای مقدس و تأمین مالی فعالیت‌های خیریه و پخش رسانه‌ای ارتقا دهد. ایران این سیاست‌ها را نسبتاً پیوسته دنبال کرده است. با این وجود، چندین رویداد داخلی و ژئوپلیتیکی در سال‌های اخیر، از جمله تحریم‌های آمریکا از سال ۲۰۱۸، نقش‌آفرینی تهران در سیاست عراق را تغییر داده است. ایران طی این سال‌ها تحریم‌های بین‌المللی را پشت سر گذاشته است؛ اما تحریم‌های اعمال‌شده توسط دولت ترامپ به‌طور فزاینده‌ای بی‌رحمانه بوده است (Watkins, 2020: 11 - 12). پس از سرنگونی صدام، ارتقای موقعیت نخبگان سیاسی - مذهبی شیعه و گُرد در عراق که بیشتر عمر خود را در دوران صدام در ایران در تبعید گذراندند، یکی از دلایل مهم افزایش مقبولیت و منزلت ایران در سیاست عراق است.

ایران از شیعیان عراقی هم در دوران رژیم بعث و هم در جریان گذار به نظام دموکراتیک که نفوذ سیاسی پیدا می‌کردند، حمایت می‌کرد. علاوه بر این، افزایش تنش‌های فرقه‌ای در عراق و همچنین ناراحتی کشورهای عربی از قدرتمندتر شدن شیعیان، این گروه را به ایران نزدیک‌تر کرد. به عبارت دیگر، نگرش مثبت شیعیان نسبت به ایران، ناشی از پیوندهای تاریخی و فرقه‌ای بین احزاب دو کشور و نیز درخواست حمایت خارجی از سوی احزاب شیعی در جنگ قدرت در عراق است (Sinkaya, 2013: 10).

لذا در فضای سیاسی پساصدام، ایران سعی کرده روابط خود را با بازیگران مختلف در صحنه سیاسی جدید عراق بهبود بخشد. ایران مانند روابط تاریخی با شیعیان عراق با کردهای عراق نیز روابط قوی دارد. ایران همیشه از گروه‌های شیعه در عراق به‌عنوان یک شریک استراتژیک که دیدگاه مثبتی نسبت به ایران دارند حمایت کرده است. از این نظر، در دوران جدید پس از صدام، گروه‌های شیعه به متحدان اصلی ایران در عراق تبدیل شده‌اند، حتی اگر نتوانند به‌طور کامل و پایدار بر دولت عراق تسلط پیدا کنند (Rezaei, 2019: 234).

علاوه بر این، ایران از شبه‌نظامیان شیعه در مبارزه با نیروهای آمریکایی حمایت قابل توجهی کرده است. از جمله شبه‌نظامیان مورد حمایت ایران، جیش المهدی (ارتش مهدی) است که قیام ضد آمریکایی را در آوریل ۲۰۰۴ آغاز کرد. دو شبه‌نظامی قدرتمند دیگر تحت حمایت ایران - کتائب حزب الله و عصائب اهل الحق - نیز در عراق وجود دارند. زمانی که دولت آمریکا رسماً خروج نیروهای آمریکایی از عراق را در سال ۲۰۱۱ اعلام کرد «مقبولیت ایران در عراق به بالاترین سطح خود در تاریخ اخیر رسید» (Azizi, 2021: 6). به این ترتیب، پس از جنگ ۲۰۱۷ - ۲۰۱۴ با داعش، برخی از اعضای حشدالشعبی سیاسی شدند و تصمیم گرفتند وارد انتخابات ۲۰۱۸ عراق شوند و از سوی ایران مورد حمایت قرار گرفتند که در نهایت با کسب ۱۳/۱۶ درصد آرا در جایگاه دوم قرار گرفت. هادی العامری، رهبر این ائتلاف است. در این ائتلاف گروه‌هایی مانند کتائب حزب الله و عصائب اهل الحق حضور داشتند که از گروه صدر خارج شده و به ایران نزدیک هستند. ائتلاف فتح که مورد حمایت ایران بود؛ در انتخابات ۸ مارس ۲۰۱۸، ۴۸ کرسی به دست آورد. این ائتلاف با از دست دادن بیش از دو سوم کرسی‌های خود، در انتخابات ۲۰۲۱ شکست خورد (Reuters, 2021: 4). حیدر العبادی در این انتخابات حکمی را صادر کرد که گروه‌های شبه‌نظامی شیعه در نیروهای امنیتی کشور به رسمیت شناخته شدند. بر اساس این مصوبه، به مبارزان شبه‌نظامی همان حقوق اعضای نیروهای مسلح تحت نظارت وزارت دفاع داده می‌شود. از این رو، ایران توانست با رویکردی ظریف، بدون مداخله در عراق و نقض حقوق بین‌الملل، قدرت سخت خود را به نوعی در عراق نهادینه کند (سیمبر و دیگران، ۱۴۰۰: ۳۹۷) و از این طریق به افزایش اعتبار و مقبولیت خود در صحنه سیاست عراق مبادرت ورزد که این امر ضمن تقویت نقش ثبات‌ساز ایران در نزد

افکار عمومی عراق، می‌تواند به کاهش جایگاه و مقبولیت آمریکا در عراق و منطقه کمک نماید. پس از فروپاشی رژیم بعث، برخی از کشورهای عربی تلاش کردند مانع توسعه روابط ایران و عراق گردند. با این اعتقاد که پیوندهای دوستانه بین دو کشور مسلمان به ایجاد هلال شیعی در منطقه منجر خواهد شد. در نگاه برخی از کشورهای عرب منطقه، سقوط یک رژیم ناسیونالیست عرب سنی‌مذهب که در عین حال مهم‌ترین عامل بازدارنده و وزنه متعادل‌کننده یا مهارکننده ایران به شمار می‌رفت، سبب افزایش مقبولیت و خوشنامی ایران و شیعیان شده و وضعیت سیاسی منطقه را تغییر داده است. ترس از تقویت عنصر شیعی و بنا بر تعبیر پادشاه اردن تشکیل هلال شیعی به نوعی نمایانگر نگرانی جهان عرب از به قدرت رسیدن شیعیان در یک کشور عربی است (صادقی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۵۰). علاوه بر این، نقش مهم ایران در اعمال فشار بر اقلیم کردستان و کمک به نیروهای عراقی جهت تضمین تمامیت ارضی این کشور به‌ویژه تصرف شهر کرکوک (در پی برگزاری همه‌پرسی استقلال توسط اقلیم کردستان در ۲۰۱۷) و مناطق دیگر باعث شد که برخی از ناظران خارجی، برنده تحولات فوق را ایران تفسیر کنند و از گسترش مقبولیت بیشتر ایران در آینده تحولات عراق سخن به میان آوردند (منتی و هادیان جزی، ۱۳۹۸: ۱۵۶) که این امر می‌تواند به مهار و انزوای منطقه‌ای عربستان در منطقه منجر شود و از سویی، زمینه قدرت‌یابی و هژمونی منطقه‌ای تهران در غرب آسیا را فراهم کند.

عراق از ابتدای سال ۲۰۲۱ میزبان نشست‌های ایران و هیئت‌های عربستانی بوده است. مصطفی الکاظمی، نخست‌وزیر سابق عراق، تلاش می‌کند تا با میانجی‌گری خود، رقابت تهران - ریاض را که از شام تا خلیج فارس امتداد دارد، خاورمیانه را با شکاف شیعه و سنی و اعراب و فارس دوقطبی می‌کند و به‌عنوان بی‌ثبات‌کننده‌ترین و خطرناک‌ترین رقابت در منطقه تلقی می‌شود، کاهش دهد. تنش بین عربستان و ایران عامل مهمی در تعیین روابط منطقه‌ای بغداد است (Ahmadian & Mohseni, 2021: 779). در این راستا می‌توان گفت کاهش خصومت‌ها و تنش میان تهران و ریاض، می‌تواند تأثیر منفی بر روابط ریاض - تل‌آویو داشته باشد که این امر ضمن کاهش تأثیر اسرائیل بر مناسبات تهران و ریاض، از شدت مخالفت عربستان با توان هسته‌ای ایران خواهد کاست و زمینه دستیابی تهران به توافق هسته‌ای مطلوب و افزایش قدرت منطقه‌ای آن را تسهیل خواهد بخشید.

بنابراین، ایران که با مداخله نظامی آمریکا در عراق فرصت ارتقای مقبولیت و نفوذ خود را به دست آورد، با ورود ترامپ به کاخ سفید، بلوکی متشکل از عربستان سعودی، اسرائیل و امارات متحده تحت عنوان ناتوی عربی علیه نفوذ فزاینده تهران و جهت کاهش آن در منطقه شکل گرفت. با وجود اینکه محور ضد ایرانی با ورود بایدن به کاخ سفید در کنار سیر تحولات منطقه‌ای و تلاش عربستان برای

گفت‌وگو با ایران، تضعیف شد؛ اما می‌توان پیش‌بینی کرد که رقابت عربستان و ایران در عراق ادامه خواهد داشت (Sari, 2021: 435). از این‌رو، ایران قصد دارد با استفاده استراتژیک از قدرت سیاسی، اقتصادی، مذهبی و فرهنگی خود، یک استراتژی موفقیت‌آمیز قدرت هوشمند را در عراق توسعه دهد و از این طریق ضمن توسعه قلمروی نفوذ و قدرت خود در عرصه عراق، از شکل‌گیری توازن قدرت به نفع رقبای منطقه‌ای و بین‌المللی تهران در غرب آسیا از جمله عراق ممانعت ورزد.

مقبولیت رو به رشد ایران در ساختار فرهنگی و مذهبی عراق

دین جایگاه مهمی در توسعه روابط عراق و ایران دارد. پس از ایران، عراق دومین جمعیت بزرگ شیعه در جهان را در اختیار دارد. این امر عراق را به یک کشور استراتژیک برای ایران تبدیل کرده است؛ زیرا اکثر کشورهای منطقه عمدتاً اهل سنت هستند و به عربستان سعودی و سایر کشورهای مهم سنی وفادار هستند. عراق همچنین دارای دو زیارتگاه مهم شیعی به نام کربلا و نجف است. این زیارتگاه‌ها مقصد اصلی بازدیدکنندگان مذهبی ایران است. هر ماه حدود چهل‌هزار زائر ایرانی از مکان‌های مقدس عراق بازدید می‌کنند و تخمین زده می‌شود که در طول بزرگداشت‌های عاشورای حسینی در اربعین سه تا چهار میلیون گردشگر مذهبی از شهرهای مقدس عراق بازدید می‌کنند. در این میان، نجف اشرف از اهمیت فرهنگی - سیاسی بسزایی برخوردار است؛ چراکه کانون مهم تحصیلات مذهبی تشیع به شمار می‌رود و از این لحاظ با مقام و موقعیت الأزهر در قاهره و دانشگاه زیتونیه در مصر مقایسه می‌شود. روابط مداوم مراکز اندیشه و دانش دو کشور ایران و عراق، یعنی نجف و قم، موجب شده که ایرانیان، تأثیر فراوانی بر عراقی‌ها داشته باشند؛ زیرا آمیختگی مذهبی و احساسات مشترک دینی به پدیده سیاسی خاصی در عراق منجر شده است و به این ترتیب، زعامت مذهبی و علمی در عراق به دست ایرانیان افتاده است؛ از سوی دیگر، اقامت و وجود ایرانیان به‌ویژه مراجع، عالمان دین و طلاب در سراسر عراق و به‌ویژه در شهرهای مذهبی، موجب گسترش مقبولیت ایرانیان شده است. لذا اغلب «حرکت‌های اعتراض‌آمیز نسبت به حضور بیگانگان یا ضد حکومت، به رهبری مراجع دینی با تابعیت از کشور ایران صورت گرفته است» (سلیمانی و رضاپور، ۱۳۹۹: ۴۰ - ۳۸).

از نظر نای قدرت نرم، عبارت است از توان اثرگذاری بر دیگران از طریق اهرم‌های تعیین چارچوبی مشخص برای برنامه کار، ایجاد رغبت و جاذبه مثبت برای رسیدن به نتایج دلخواه بدون تهدید و تشویق آشکار و محسوس (فتاحی اردکانی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۳۹). در این میان، راهپیمایی اربعین از دو جهت می‌تواند جاذبه‌ای باشد که به همکاری داوطلبانه مردم ایران و عراق منجر شود: نخست، از طریق

ارزش‌های مشترک دینی در قالب جاذبه معنوی به امام حسین (ع) و دوم، از طریق ارزش‌های مهمان‌نوازی و احترام به مهمانان در فرهنگ عراق نسبت به زائران امام حسین (ع)، پذیرایی از مهمانان در فرهنگ عراقی - عربی در میان مسلمانان سنی و شیعه بسیار ارزشمند است؛ به‌ویژه در میان مسلمانان شیعه که تکریم و خدمت به زائران امام حسین (ع) را بسیار جدی می‌دانند. جذابیت فرهنگ عراقی - عربی در مورد تکریم مهمانان به‌ویژه زائران امام حسین (ع) مکمل جذابیت ارزش‌های دینی مشترک بین مردم ایران و عراق است. ارتباط چهره به چهره، مؤثرترین راه برای تعامل انسانی است. این ارتباط چهره به چهره در ایام پیاده‌روی اربعین صورت می‌گیرد و ارتباط مجازی می‌تواند مکمل و تقویت‌کننده این تعاملات بعد از ایام اربعین باشد. ترکیبی از جلسات و ارتباطات آنلاین می‌تواند نوعی جامعه مدنی ایرانی - عراقی ایجاد کند که به‌دنبال یادگیری فرهنگ یکدیگر است.

راهپیمایی اربعین دو ملت ایران و عراق را گرد هم می‌آورد تا با یکدیگر تعامل داشته باشند، در یک سفره با هم غذا بخورند، در مسیرهای پیاده‌روی با هم قدم بزنند، در خانه‌های یکدیگر مهمان شوند، با یکدیگر قراردادهای تجاری امضا کنند و حتی با یکدیگر ازدواج کنند. به همین ترتیب، عراقی‌ها نیز به ایران سفر می‌کنند و مهمان خانه‌های ایرانیان می‌شوند و روابط صمیمانه و گسترده‌ای با یکدیگر برقرار می‌کنند. در مسیرهای راهپیمایی اربعین، هر خانواده عراقی تعدادی دوست ایرانی پیدا می‌کند و با دعوت از یکدیگر و رفتارهای متقابل و مهمان‌نوازی تحت عنوان «دیپلماسی مهمان‌نوازی» این دوستی و پیوند را از طریق واتساپ و دیگر شبکه‌های اجتماعی ادامه می‌دهد (Masoudi & Nourian, 2023: 10 - 11) که این امر می‌تواند تأثیر بسزایی در پیوند خوردن بافت‌های مذهبی و فرهنگی ایران و عراق و از سویی، گسترش نفوذ فرهنگی و اجتماعی ایران در صحنه عراق شود.

وجود مراجع تقلید تشیع در دو کشور نیز نقش زیادی در مقبولیت و تاثیرگذاری ایران در عراق دارد. به‌عنوان نمونه می‌توان به حضور آیت‌الله سیستانی از بزرگ‌ترین مراجع جهان تشیع در عراق اشاره کرد. آیت‌الله سیستانی که برجسته‌ترین روحانی عراقی است، در ایران متولد شده و تحصیلات اولیه را در این کشور گذرانده است. بسیاری از مشاوران نزدیک و قدیمی وی نیز از خانواده‌های ایرانی هستند و تحصیلات و آموزش خود را نیز در ایران گذرانده‌اند. این مرجع عالی‌قدر تاکنون هیچ‌گاه حاضر به ملاقات با مقامات آمریکایی نشده است. این در حالی است که در سال ۲۰۱۹ میلادی، زمانی که حسن روحانی به عراق سفر کرد، با استقبال گرم ایشان روبه‌رو شد؛ به‌گونه‌ای که رسانه‌های آمریکایی از آن به‌عنوان یک ملاقات خانوادگی یاد کردند تا ملاقات سیاسی رئیس‌جمهور با یک مقام بلندپایه مذهبی در عراق (Middle East Monitor, 2019: 7) که این خود بیانگر موقعیت بالای معنوی و فرهنگی و به

اصطلاح قدرت نرم ایران در عراق است که به واسطه مذهب تشیع و روحانیون شیعی در عراق ایجاد شده و در حال تبدیل شدن به یک قطب فرهنگی مؤثر در منطقه است.

تلاش ایران و عراق برای توسعه همکاری‌های تجاری و اقتصادی

روابط اقتصادی بین دو کشور ایران و عراق پس از سرنگونی رژیم بعثی در عراق و ظهور دولت تحت تسلط شیعیان در بغداد به‌طور چشمگیری توسعه یافت. از آن زمان، هر دو کشور به‌طور فعال برای توسعه روابط تجاری خود تلاش کرده‌اند. عراق پنجمین دارنده ذخایر نفت جهان بوده و دوازدهمین کشور گازی جهان شناخته می‌شود (سید تقی‌زاده و گودرزی، ۱۴۰۰: ۹۰). این کشور همچنین دارای ۱۱۰ میلیارد فوت مکعب ذخائر گاز است. چشم‌انداز صادرات نفت عراق تا سال ۲۰۳۰ بالغ بر هشت میلیون بشکه در روز خواهد بود (صادقی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۲). تهاجم نظامی آمریکا به عراق و خسارات ناشی از آن در سطوح گوناگون، مشکلات بسیاری برای عراق به وجود آورده که طبعاً نیازهای اقتصادی جدیدی برای این کشور ایجاد کرده و این امر به خودی خود این فرصت را در اختیار ایران قرار داده تا بتواند احتیاجات مردم عراق را در زمینه کالاها و اقلام مصرفی برآورده سازد. از سوی دیگر، جمهوری اسلامی در این برهه از زمان با تحریم‌های شدید اقتصادی از سوی ایالات متحده و شرکای تجاری آن مواجه شده و به‌دنبال گسترش روابط اقتصادی خود برای مقابله با تحریم‌ها بوده و در این بین، استراتژی مبادلات اقتصادی با کشورهای همسایه از جمله عراق در دستور کار سیاست خارجی ایران قرار گرفته است. لذا بازار عراق در سال‌های اخیر به‌عنوان بازاری مهم و استراتژیک برای بخش خصوصی و بخش دولتی ایران مطرح بوده است و تجار ایرانی حساب ویژه‌ای روی این بازار منطقه‌ای باز کرده‌اند و آشکارا می‌توان گفت که عراق جزء پنج مقصد اول صادراتی ایران در کشورهای منطقه است (رستمی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۶۳ - ۲۶۲).

نای در کتاب *آینده قدرت* در فصلی جداگانه به بحث قدرت اقتصادی پرداخته و قدرت اقتصادی را یکی از مهم‌ترین ابزارها در جعبه ابزار سیاست‌های قدرت نرم می‌داند و معتقد است: «منابع اقتصادی هم می‌تواند رفتار نرم و هم رفتار قدرت سخت تولید کند». در این میان، جمهوری اسلامی در تلاش است تا شیعیان عراقی به حقوق تضییع‌شده خود دست یابند و با سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی مناطق شیعه‌نشین، حمایت مردم عراق را کسب کند. از سوی دیگر، روابط خود را با گروه‌های دیگر عراقی از جمله کُردها گسترش داده است. جمهوری اسلامی با استفاده از قدرت نرم خود به‌دنبال انعکاس ویرانی‌های ناشی از حمله آمریکا به عراق و ناتوانی آمریکا در ایجاد امنیت در این کشور بوده است (درج و هدایتی شهیدانی، ۱۴۰۰: ۹۲ - ۹۰). در پی شکست داعش در عراق و ویرانی‌های ناشی از جنگ، عراق

برای بازسازی زیرساخت‌های خود به‌ویژه در موصل به کمک سایر کشورها احتیاج داشته است. با توجه به این موضوع، تهران شرکت‌های ایرانی را ترغیب به مشارکت در تلاش برای بازسازی این کشور کرده است که این امر تأثیر بسزایی در افزایش توان اقتصادی کشورمان داشته است. به‌ویژه اینکه عراق برای تأمین نیاز محلی به بیش از ۲۳/۰۰۰ مگاوات برق نیاز دارد. از زمان سقوط صدام، ایران همچنان در بخش‌های مختلف، به‌ویژه در انرژی و برق همکاری خود را با عراق ادامه داده است. طی سال‌های اخیر، عراق قراردادهایی برای واردات برق و گاز طبیعی از ایران به‌عنوان روشی آسان و مقرون به صرفه برای رفع کمبودهای مزمن برق خود امضا کرده است. در سال ۲۰۱۳، عراق توافق‌نامه‌ای برای واردات ۲۵ میلیون متر مکعب در روز گاز طبیعی از ایران برای سوخت چندین نیروگاه برقی در بغداد با ظرفیت کلی ۵۰۰۰ مگاوات و همچنین قراردادی را برای خرید حداکثر ۱۲۰۰ مگاوات برق به‌طور مستقیم از ایران امضا کرده است (Oktav & others, 2018: 201).

آمارها نشان می‌دهد میزان صادرات گاز ایران به عراق با وجود تحریم‌ها، در مارس سال ۲۰۲۰ حدود ۲۶ درصد نسبت به سال گذشته رشد داشته و به ۱۷/۵ میلیارد متر مکعب رسیده است. عراق بزرگ‌ترین واردکننده برق ایران است. هر دو کشور از سال ۲۰۰۵ توافق‌نامه‌ای برای صادرات برق ایران به عراق امضا کردند. عراق به ۲۶ هزار مگاوات برق احتیاج دارد؛ اما فقط توانایی تولید ۱۹ تا ۲۱ هزار مگاوات را دارد. نزدیک به یک سوم (۲۶ درصد) از برق و گاز مورد نیاز عراق از ایران به این کشور صادر می‌شود (آدمی و شکری، ۱۴۰۰: ۷۷۶ - ۷۶۴). هم‌زمان با سفر الکاظمی به تهران در ژوئن ۲۰۲۲، احمد موسی، سخنگوی وزارت برق عراق، اعلام داشت:

میزان تولید انرژی در عراق اکنون تقریباً روزانه ۲۰ هزار مگاوات است و این میزان همچنان نیازهای عراق را برآورده نمی‌کند و ما همچنان منتظر افزایش واردات گاز از ایران برای افزایش تولید هستیم (tehran times, 2022: 4).

در تاریخ ۲۸ دسامبر ۲۰۱۸، نیز رضا اردکانیان، وزیر سابق انرژی ایران، به عراق سفر کرده و با همتای عراقی خود لوای الخطیب، وزیر سابق برق عراق، دیدار کرد که این دیدار منجر به بستن توافق‌نامه‌ای در مورد همکاری‌های بلندمدت در بخش انرژی و راه‌اندازی دوباره شبکه برق قدیمی عراق شد (Rudaw Media Network, 2019: 3).

دو هفته بعد از این توافق‌نامه، محمد جواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران، با هیئتی متشکل از بیش از ۵۰ شرکت ایرانی برای مذاکرات گسترده از جمله درباره تحریم‌های مجدد آمریکا علیه تهران، به عراق سفر کرد.

محمدعلی الحکیم، وزیر امور خارجه عراق، پس از دیدار خود با ظریف در یک کنفرانس مطبوعاتی گفت:

ما اقدامات اقتصادی یک‌جانبه از سوی آمریکا را مورد حمایت قرار نمی‌دهیم و در حال تجارت با همسایه خودمان هستیم.

همچنین حسن روحانی در ۱۱ مارس ۲۰۱۹، نخستین سفر رسمی خود را به عراق به منظور تقویت همکاری راهبردی، گسترش روابط اقتصادی و جبران خسارت‌های جدید تحریم‌های آمریکا علیه ایران انجام داد. در طول سفر سه‌روزه روحانی به عراق، چندین تفاهم‌نامه از جمله تفاهم‌نامه‌های مربوط به پروژه‌های راه آهن، انرژی، سلامت، تجارت و سفر بدون ویزا بین دو کشور به امضا رسید (Dawood & Geranmayeh, 2019: 5). در این رابطه، در ۲۷ دسامبر ۲۰۲۱، ایران و عراق برای ساخت یک خط آهن سی کیلومتری که هر دو کشور را به هم متصل می‌کند، توافق کردند. این امر برای ایران اهمیت استراتژیک خواهد داشت و این کشور را از طریق راه آهن عراق و سوریه به دریای مدیترانه متصل می‌کند (Armenian weekly, 2022: 4). بدین‌ترتیب، جمهوری اسلامی ایران تلاش می‌کند با مشارکت در بازارهای مصرفی عراق و مشارکت در طرح‌هایی همانند ایجاد شبکه حمل و نقل، اتصال راه آهن، لوله‌های انتقال نفت و گاز، پروژه‌های برقی و زیرساختی، مانند سدسازی و پل‌سازی، نقش مثبت و سازنده‌ای در عراق داشته باشد و ایران این ظرفیت را دارد که بیشترین صادرات سیمان، فولاد و ... را به عراق داشته باشد. برپایی و دایر کردن فروشگاه‌های محصولات ایرانی، ایجاد پایانه‌های مرزی و فعالیت‌های تجاری در طول مرزهای مشترک و سرمایه‌گذاری در کشورهای یکدیگر در این راستا قابل ارزیابی است.

به‌کارگیری قدرت سخت ایران در نابودی داعش از صحنه عراق

دو کشور ایران و عراق به دلیل موقعیت جغرافیایی و هم‌جواری و سایر مؤلفه‌ها همچون عنصر قومیت کُرد و شیعه بودن، بر امنیت ملی یکدیگر تأثیرگذارند. در فرایند تحولات جدید سیاسی در این کشور، عراق جدید به‌عنوان مهم‌ترین حلقه استراتژیک ایران شمرده می‌شود و جمهوری اسلامی بر اساس ابعاد ملی و حدود جغرافیایی خود، دارای یک نوع طراحی امنیتی است که در آن عراق به‌عنوان یک کشور همسایه از اهمیت خاصی برخوردار است. به عبارتی، پیوستگی جغرافیایی ایران و عراق، سبب گره زدن امنیت دو کشور به یکدیگر شده است (رستمی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۶۵ - ۲۶۴). ظهور داعش در سوریه و رسوخ آن به داخل عراق، فرصت لازم را برای توسعه حضور و حتی مداخله ایران در عراق فراهم نمود و در نتیجه حمایت نظامی ایران از حکومت عراق علیه داعش، بیش از ۱۰۰۰ مشاور از شاخه قدس سپاه

ایران برای کمک به نیروهای امنیتی عراق گسیل داده شد. از دیدگاه ایران، ظهور داعش در عراق و سوریه نتیجه دخالت و نقش‌آفرینی غرب به‌ویژه آمریکا در منطقه بوده است (Esfandiary & Tabatabai, 2015: 6). آنچه که در مواضع داعش به نظر می‌آید این است که هدف اول، شیعیان هستند که عمدتاً در ایران، عراق و بحرین اقامت دارند. نگاه داعش به شیعه، حاکی از آن است که این گروه، ایران را به‌عنوان هسته اصلی و محوری شیعه مورد هدف قرار داده و اعتقاد دارد باید به سمت هسته حرکت کرد. از نگاه داعش، ایران شیعی به‌عنوان هسته اصلی مخالفان حکومت اسلامی مورد ادعای داعش به هر نحو ممکن باید مورد هدف قرار گیرد (نجات، ۱۳۹۴: ۱۰۶).

قدرت سخت زمانی موضوعیت می‌یابد که استقلال و تمامیت ارضی کشور در خطر یورش نیروهای نظامی کشور دیگر یا اتحادی از کشورهای خارجی یا گروه‌های معارض مسلح داخلی و خارجی قرار گیرد (خرم‌شاد و متقی، ۱۳۹۵: ۲۵). در این رابطه، با ظهور و فعالیت داعش در عراق، تمامیت ارضی ایران و محیط منطقه‌ای آن به‌طور مستقیم و بارها مورد تهدید قرار گرفت. در این میان، نیروهای داعش در تابستان ۱۳۹۳ به خانقین درست به نزدیکی مرز خسروی در استان کرمانشاه که چهل کیلومتر با ایران فاصله دارد، رسیده بودند. در آن شرایط هیچ سپر و حائلی میان ایران و این گروه در مرزهای غربی کشور وجود نداشت و در واقع این گروه به یکی از اهداف اصلی خود که رسیدن به مرز ایران و قطع ارتباط کردستان عراق با شیعیان جنوب بود، دست یافته بود. به جز این تهدیدات مرزی، این گروه با انجام فعالیت‌های تروریستی در داخل ایران، تمامیت ارضی کشور را در معرض مخاطره جدی قرار داد. از جمله این اقدامات می‌توان به عملیات این گروه در خرداد ماه ۱۳۹۶ اشاره کرد که در جریان آن نیروهای این گروه به ساختمان مجلس شورای اسلامی و حرم امام خمینی (ره) یورش بردند که در جریان آن ده‌ها تن از هموطنان کشته و زخمی شدند (راهنورد و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۸۶).

بر این اساس، از همان ابتدای بحران عراق، جمهوری اسلامی با محوریت سپاه قدس کمک‌های مستشاری به این کشور را در دستور کار خود قرار داد و باعث آزادسازی مناطق راهبردی عراق مانند «آمرلی» و «جرف الصخر» شد. علاوه بر این، در سطحی دیگر، نیروی قدس نقش بزرگی در ایجاد مدیریت و بسط قدرت نیروهای حشدالشعبی به‌عنوان کلید پیروزی عراقی‌ها در برابر داعش داشتند (اکبرپور و کشیشیان‌سیرکی، ۱۳۹۹: ۱۲۸ - ۱۲۷). ایران همچنین مشاوران نظامی، مهمات، اطلاعات استخباراتی و سیگنال‌های الکترونیکی، چندین موشک‌انداز و هواپیماهای بدون سرنشین را برای مبارزه با داعش به عراق فرستاد. فرماندهان نظامی ایرانی و لبنانی هم بر این سیستم‌ها و مراکز آموزشی نظارت داشتند (Knights, 2016: 51 - 52). در سال ۱۳۹۴، ابراهیم الجعفری، وزیر امور خارجه وقت عراق،

اظهار داشت که «وقتی موصل هدف حمله داعش قرار گرفت؛ قبل از اینکه جامعه جهانی اقدامی انجام دهد، ایران در کنار ما ایستاد ... ملت عراق حمایت‌های مردم و مسئولان ایران در جنگ با داعش را فراموش نخواهند کرد». در حالی که داعش گام‌های نهایی برای تصرف اربیل را برمی‌داشت؛ یک اتفاق مهم این شهر را از سقوط حتمی نجات داد. سرلشکر قاسم سلیمانی، فرمانده سپاه قدس ایران، با انجام یک عملیات سریع و دقیق موفق شد محاصره شهر اربیل را بشکند. چندی بعد حاجی‌زاده، فرمانده نیروی هوا فضای سپاه، در این رابطه گفت: «اگر ایران نبود داعش کردستان عراق را می‌گرفت؛ سردار سلیمانی با ۷۰ نفر جلوی داعش را گرفت و نگذاشت وارد اربیل شوند». در واقع، جمهوری اسلامی با یک تصمیم قاطع در جهت دفاع از مردم و دولت عراق، خطر سقوط شهر اربیل و ورود داعش به سایر مناطق کردنشین شمال عراق را خنثی نمود (نجفی و خسروی، ۱۳۹۸: ۴۵). بنابراین، اقدامات ایران در قبال تهدیدات داعش در عراق و سوریه را می‌توان بر اساس قدرت سخت این کشور دانست که از توان اجبار با توسل به اقدامات، ابزارها و تصمیمات آشکار و مستقیم خود استفاده نمود.

نکته اساسی‌تر اینکه نیروی قدس ایران به رهبری سردار سلیمانی در کنار روسیه و همچنین ارتش عراق و نیروهای بسیج مردمی موسوم به «حشدالشعبی» نقش راهبردی در نابودی داعش در عراق و سوریه و شکست سیاست‌های واشنگتن و متحدان منطقه‌ای آن در غرب آسیا داشته است. این امر باعث توسعه روزافزون قلمروی قدرت و توان بازیگری ایران و بازیگران محور مقاومت در منطقه شده است که این خود تهدیدی برای منافع و سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا و متحدان آن در غرب آسیا محسوب می‌شود. در چنین شرایطی، دولت آمریکا به این نتیجه رسید که با ترور سردار سلیمانی، می‌تواند روند تقویت موقعیت محور مقاومت به رهبری ایران را در منطقه غرب آسیا متوقف کند؛ چراکه شهید سلیمانی نقش مهمی در شکست اسرائیل و ارتقای قدرت بازدارندگی محور مقاومت در منطقه غرب آسیا ایفا کرد (Mehr News Agency, 2023: 5). در این راستا دولت آمریکا در حملات پهباد سردار سپهبد قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس، نایب رئیس حشدالشعبی عراق و هشت نفر دیگر از همراهان‌شان را در ۱۳ دی ۱۳۹۸ در نزدیکی فرودگاه بین‌المللی بغداد که مستقیماً به دستور ترامپ، صادر شد، به شهادت رساند. در این رابطه، جمهوری اسلامی در پاسخ به این اقدام تروریستی، در تاریخ ۸ ژانویه ۲۰۲۰، با شلیک موشک به پایگاه‌های مختلف آمریکا در داخل عراق از جمله پایگاه هوایی عین‌الاسد و پایگاه الحریر در اربیل، منطقه کردستان شمالی، منافع آمریکا را در منطقه مورد تهدید قرار داد. علاوه بر این، حملات موشکی ایران به پایگاه‌های داعش، نه تنها یک عملیات ضد تروریسم بود، بلکه نسبتاً هشدار می‌داد که آمریکا مبنی بر اینکه تهران آماده حمله از هوا است (Katzman, 2020: 44). ایران برای اعمال فشار بر

ایالات متحده، به تهدید منافع این کشور در منطقه به‌ویژه از طریق توسعه توانایی‌های نظامی و گسترش سیستم موشکی خود می‌پردازد؛ زیرا ایران توانسته است هر زمان که بخواهد اهداف نظامی آمریکا را در منطقه مورد حمله قرار دهد (Abdul Aziz, 2017: 57). افزون بر این، پارلمان عراق ۵ ژانویه ۲۰۲۰ به خروج تمامی نیروهای خارجی از این کشور رأی داد و خواستار منع استفاده از حریم هوایی عراق به هر دلیلی توسط نیروهای خارجی شد. به‌دنبال تصویب خروج نیروهای آمریکایی از عراق، ترامپ تهدید به اعمال تحریم‌های شدید علیه بغداد کرد. این اقدام پارلمان عراق پس از آن انجام شد که مردم عراق در واکنش به ترور سردار سلیمانی و ابومهدی المهندس خواستار اخراج نیروهای آمریکایی از این کشور شدند. با خروج نیروهای نظامی آمریکایی از عراق که در حال مذاکره هستند، ضمن استقلال همه‌جانبه کشور عراق، جمهوری اسلامی ایران پیوند مستحکم‌تری را با عراق به‌ویژه شیعیان این کشور برقرار می‌کند؛ زیرا از زمان سقوط صدام در سال ۲۰۰۳، ایران حضور نیروهای آمریکایی در مرزهای عراق را تهدیدی برای منافع ملی خود پنداشته است (Beehner & Bruno, 2018: 3). در واقع، هم‌اکنون سپاه قدس ایران در کنار حشدالشعبی مخالف حضور و سیاست‌ها ایالات آمریکا در منطقه هستند و اهداف و سیاست‌های منطقه‌ای کاخ سفید را با چالش اساسی روبه‌رو کرده‌اند و در این راستا، در صدد خروج نیروهای آمریکایی از غرب آسیا از جمله خاک عراق هستند. از این‌رو، ایالات متحده که حضور و نفوذ حشدالشعبی در معادلات عراق را چالشی برای اهداف و منافع منطقه‌ای واشنگتن در منطقه قلمداد می‌کند، سیاست اربعاب و تهدید را علیه این گروه شبه‌نظامی شیعه تحت حمایت ایران در عراق در پیش گرفته است و در تلاش برای مهار و انزوای نیروی قدس و حشدالشعبی به‌عنوان دو بازیگر استراتژیک در منطقه برآمده است. لذا اتخاذ راهبرد فعالانه از سوی جمهوری اسلامی برای مبارزه با تروریست‌های تکفیری از جمله داعش، نقش بسزایی در افزایش اعتبار و مقبولیت ایران در فاکتورهای قدرت در غرب آسیا داشته است که این امر تهدیدی راهبردی برای سیاست‌ها و منافع منطقه‌ای واشنگتن و متحدان آن در منطقه محسوب می‌شود.

در نهایت می‌توان گفت که نظم جدید منطقه‌ای در غرب آسیا در حال شکل‌گیری است و گویی نظم آمریکایی حاکم بر نظام بین‌الملل اراده نموده که جبهه مقاومت به رهبری ایران را تضعیف نماید. به نظر نمی‌رسد که فروپاشی حکومت اسد در ۸ دسامبر ۲۰۲۴، خروج شتاب‌زده ایران از سوریه و بیرون راندن حزب‌الله از جنوب لبنان، بتواند خللی در اراده و ایستادگی محور مقاومت در برابر سلطه‌طلبی آمریکا و رژیم صهیونیستی در منطقه وارد نماید. حمله ۷ اکتبر ۲۰۲۳ حماس به اسرائیل، ضربات جبران‌ناپذیری را به قدرت بازدارندگی این رژیم وارد کرده است و ترس عمیق امنیتی را در تالاب‌های تشدید کرده است.

بی‌تردید پذیرش آتش‌بس ۱۵ ژانویه ۲۰۲۵ توسط رژیم صهیونیستی که در متن آن حماس موفق شد شروط خود را تحمیل کند و با رژیم صهیونیستی از موضع قدرت وارد مذاکره و گفت‌وگو شود، بیانگر شکست اسرائیل از گروه‌های جبهه گسترده مقاومت است (خبرگزاری میزان، ۱۴۰۳: ۲). حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ترسیم روند تحولات آتی منطقه با تأکید بر اینکه آمریکا به توفیق الهی به دست جبهه مقاومت از منطقه اخراج خواهد شد، اذعان داشتند:

عوامل استکبار خیال می‌کنند جبهه مقاومت بعد از سقوط دولت سوریه که طرفدار مقاومت بود، ضعیف شده است، اما سخت در اشتباه‌اند؛ چراکه اصولاً درک درستی از مقاومت و جبهه مقاومت ندارند (پایگاه خبری - تحلیلی فرارو، ۱۴۰۳: ۳).

رهبر معظم انقلاب در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (ره) در ۱۴ خرداد ۱۳۹۸ نیز بیان داشتند که بعد از چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، مقاومت به فصل مشترک میان همه ملت‌ها به‌ویژه در منطقه غرب آسیا تبدیل شده است و شکست آمریکا در عراق، سوریه، لبنان و فلسطین محصول مقاومت است (مهدی‌پور، ۱۳۹۸: ۵۶۳). از نظر امام خمینی (ره)، «تقابل حق و باطل در پهنه زمین و گستره زمان، مستلزم مقاومت و ایستادگی دائمی بر حق و در برابر باطل است. از این رو، این جنگ از آدم تا ختم زندگی وجود دارد. جنگ ایران و عراق، دشمنی آمریکا با ملت ایران، حمایت ما از فلسطین و لبنان و همه مستضعفان جهان، جلوه‌های دائمی این نزاع است. در این جنگ جهانی، اتخاذ راهبردی جهانی، تکلیف قرآنی و دینی است. تأکید امام خمینی (ره) بر لزوم بیداری و برانگیختگی مستضعفان جهان و تشکیل جبهه جهانی مستضعفین در برابر جبهه استکبار و اعلام عمومی آموزش روش‌های کسب قدرت به مستضعفان نشان این ضرورت است» (بهمنی و توکلی، ۱۴۰۳: ۲۷ - ۲۶). لذا، جهانی‌سازی مقاومت، نتیجه منطقی باور به جهاد به‌عنوان واجب اسلامی است. در این مجاهدت مرزهای سیاسی، جغرافیایی و فرهنگی رنگ می‌بازد.

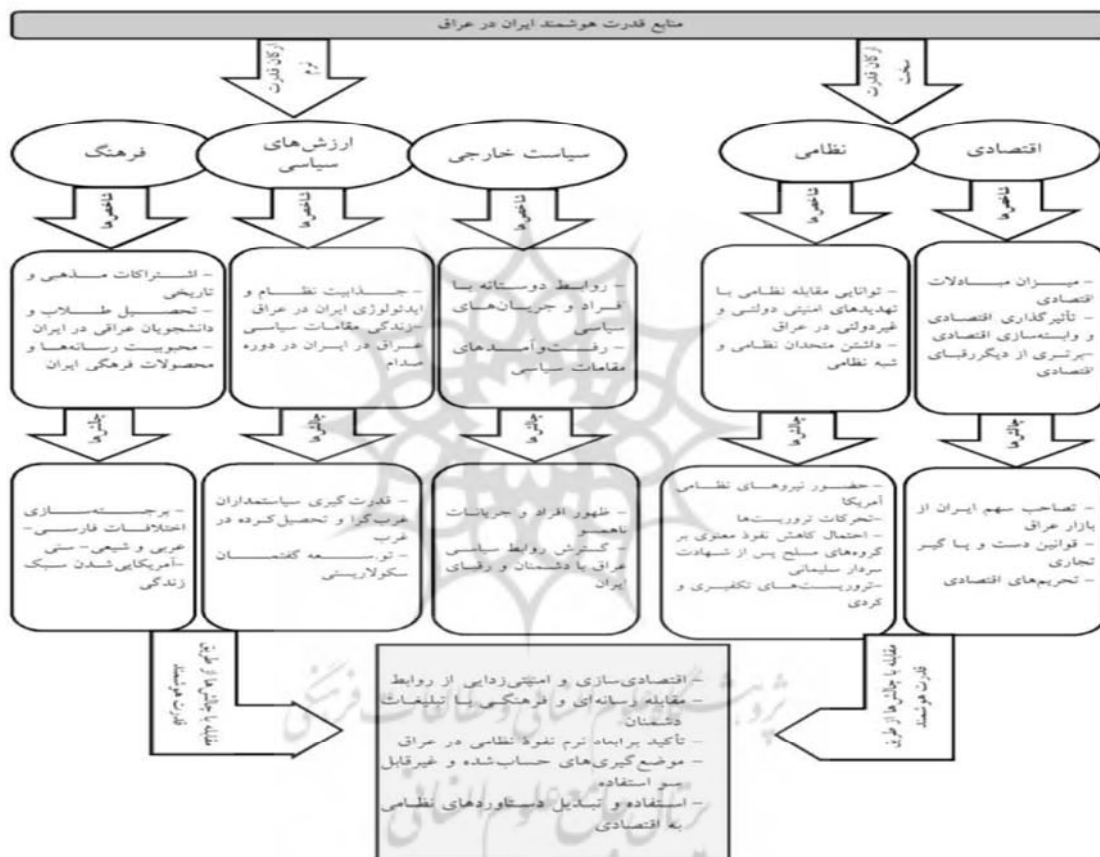
نتیجه

با فروپاشی رژیم صدام و شکل‌گیری نظام سیاسی دموکراتیک و مبتنی بر مشارکت تمامی گروه‌های عراق در ساختار قدرت، به‌ویژه راهیابی گروه‌های شیعی، وضعیت جدیدی برای ایران ایجاد شد. به‌گونه‌ای که اکنون ایران از مؤثرترین کنشگران منطقه‌ای در عراق است که می‌تواند به پایان یافتن تهدیدات امنیتی عراق کمک کند و حتی به شریک اقتصادی، سیاسی و اجتماعی عراق تبدیل شود. این فرصت تاریخی ایران را به سوی حمایت همه‌جانبه از دولت جدید عراق از سال ۲۰۰۳ رهنمون کرده و به

رغم حمایت نکردن اغلب کشورهای منطقه از دولت عراق و فقدان مشارکت آنها در بازسازی و ایجاد ثبات در این کشور، ایران سطح بالایی از توان و همکاری خود را برای حمایت از دولت عراق و برقراری ثبات و امنیت در این کشور بسیج کرده است. پتانسیل‌های دو کشور از عوامل مهمی است که دولتمردان ایران و عراق را مجبور می‌کند تا سطح روابط دوجانبه را گسترده و عمیق کنند و از منافع آن سود ببرند. ایران با داشتن اشتراکات مذهبی، فرهنگی و روابط سیاسی و اقتصادی با عراق به‌دنبال استفاده از قدرت نرم مذهبی و فرهنگی خود در عراق جهت افزایش جایگاه و محبوبیت خود در بین اکثریت شیعیان عراق بوده و در نتیجه موقعیت تأثیرگذاری در صحنه سیاست این کشور به دست آورده است. از آنجایی که ایران یکی از کشورهای خاورمیانه و رهبر محور مقاومت در منطقه به حساب می‌آید، بی‌تردید وجود داعش در سوریه و عراق، علاوه بر تأثیرات و پیامدهایی بر ساختار داخلی و امنیت این کشورها، تهدیدی راهبردی برای امنیت ملی و تمامیت ارضی ایران محسوب می‌شود. این گروه تروریستی با شعارها و اقدامات ضد شیعی، عملاً در راستای اهداف و منافع بازیگران معارض با محور مقاومت و در رأس آن جمهوری اسلامی قرار گرفته که خواهان تضعیف محور مقاومت و کاهش مقبولیت و منزلت منطقه‌ای ایران به نفع خود هستند. در این میان، جمهوری اسلامی در سایه تدابیر استراتژیک خود و با اتخاذ راهکارهای نظامی و دیپلماتیک، اهداف و سیاست‌های این گروه تروریستی را با شکست روبه‌رو ساخت و در دوران پساداعش به مقبولیت و قدرت نرم قابل توجهی در عرصه سیاست عراق و سوریه دست یافت. تهران از ابزارهای مختلف قدرت برای تأمین اهداف و منافع خود در عراق استفاده کرده است. این طیف منابع که شامل قدرت نرم و سخت می‌شود؛ در ترکیب و تلفیقی از یکدیگر است که می‌تواند به تأمین و تضمین اهداف بلندمدت و پایدار ایران در غرب آسیا کمک نماید. اگرچه موفقیت ایران در شکست داعش در منطقه باعث افزایش مقبولیت ایران در عراق و سوریه شد، اما روابط بلندمدت و مستمر ایران و عراق نیازمند استفاده از مؤلفه‌های نرم دیگر همچون مؤلفه‌های اقتصادی و فرهنگی است که امروزه به‌گونه‌ای گسترده در مناسبات دو کشور ریشه دوانده است. حضور ایران در توسعه پروژه‌های زیرسازی عراق و بازسازی اماکن مذهبی شیعیان در خاک این کشور، ضمن تقویت توان تأثیرگذاری تهران بر معادلات منطقه، باعث افزایش خوشنami جمهوری اسلامی در افکار عمومی عراق و منطقه غرب آسیا شده است. در واقع، در قدرت هوشمند منابع قدرت سخت و نرم به صورت مدبرانه و هوشمندانه با یکدیگر ترکیب می‌شوند. در این سنخ از قدرت، هیچ کدام از عناصر قدرت سخت و نرم کنار گذاشته نمی‌شوند، بلکه در جای خود و بسته به شرایط و راهبردهای تدوین‌شده از سوی سیاستمداران و استراتژیست‌ها استفاده می‌شوند تا بهترین نتایج ممکن به دست آید. لذا بر اساس مؤلفه‌های نظری قدرت هوشمند، جمهوری

اسلامی ایران به‌طور هوشمندانه همه داشته‌های مادی و معنوی منابع قدرت خود را برای کسب مطلوبیت‌ها به کار می‌بندد. در حال حاضر، حضور ایران در عراق آماج تبلیغات منفی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. ایران در راهبرد خود در عراق در دوران پساداعش باید بتواند موفقیت‌ها و امتیازات نظامی را در عرصه‌های فرهنگی و به‌ویژه اقتصادی استمرار دهد تا هم از حساسیت تصور مداخله‌گری در عراق مصون باشد و هم مانع گرایش عراق به رقبای منطقه‌ای ایران شود.

نمودار شماره ۲: الگوی تحلیلی دیپلماسی هوشمندانه جمهوری اسلامی ایران در عراق (سپتامبر و دیگران، ۱۴۰۰: ۳۹۰)

منابع و مآخذ

- آدمی، علی و مرتضی شکری (۱۴۰۰). جایگاه ایران در آینده ژئوپلیتیک انرژی عراق. *فصلنامه روابط خارجی*. ۱۳ (۳): ۷۸۴-۷۵۵.
- افخمی، امید و دیگران (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی و مدل‌سازی نرم‌فزاری روابط ایران و انگلستان از منظر مؤلفه‌های قدرت هوشمند با تمرکز بر جغرافیای سیاسی ایران. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*. ۱۰ (۴): ۶۷۰-۶۵۵.

۳. اکبرپور، رضاعلی و گارینه کشیشیان سیرکی (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی تحول مفهوم قدرت در سیاست منطقه‌ای ایران در عصر جهانی شدن با تأکید بر عراق، یمن و سوریه (۱۳۹۸ - ۱۳۹۲). *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*. ۱۶ (۲). ۱۳۹ - ۱۱۹.
۴. بهمنی، محمد و یعقوب توکلی (۱۳۹۸). جهانی‌سازی مقاومت در اندیشه امام خمینی. *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*. ۲۱ (۳). ۳۴ - ۱۵.
۵. پایگاه خبری - تحلیلی فرارو (۱۴۰۳). رهبر انقلاب: «عامل اصلی اتفاق سوریه در اتاق فرمان آمریکا و اسرائیل طراحی شده است». ۲۱ آذر. آدرس اینترنتی: <https://fararu.com/fa/news/808328/>
۶. پورعلی، پریسا و دیگران (۱۴۰۰). رویکردهای دیپلماسی فرهنگی ایران در عراق پس از سقوط صدام. *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*. ۱۱ (۱). ۹۹ - ۶۹.
۷. جعفری، علی‌اکبر و ملیحه نیک‌روش (۱۳۹۴). منابع فرهنگی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق نوین. *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۵ (۴). ۵۰ - ۲۹.
۸. جمشیدی، محمدحسین و رسول محمدی گهروبی (۱۳۹۳). جمهوری اسلامی ایران و عراق نوین: تبیینی بر کاربرد قدرت نرم در عراق نوین در راستای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی. *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*. ۲ (۱). ۸۷ - ۶۱.
۹. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۶). *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*. انتشارات پاپلی. ۵۳۶ - ۱.
۱۰. خبرگزاری میزان (۱۴۰۳). آتش‌بس غزه؛ نمایش شکست رژیم صهیونیستی. ۲۶ دی. آدرس اینترنتی: <https://www.mizanonline.ir/fa/news/4815065/>
۱۱. خرمشاد، محمدباقر و افشین متقی (۱۳۹۷). نقش انقلاب اسلامی در تقویت قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۶ (۴). ۴۴ - ۲۲.
۱۲. درج، حمید و سید مهدی هدایتی شهیدانی (۱۴۰۰). تأثیر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در تقویت قدرت شیعیان در ساختار سیاسی عراق (۲۰۲۰ - ۲۰۰۳). *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۱۱ (۳). ۱۰۳ - ۸۱.
۱۳. درج، حمید و کاظم نورانی‌بنام (۱۴۰۱). تلاش راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه. *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. ۵۴ (۱). ۹۳ - ۶۷.
۱۴. راهنورد، پرستو و دیگران (۱۳۹۹). بررسی چالش‌های امنیتی و زیست‌محیطی عراق و ایران پس از تهاجم نظامی آمریکا در سال ۲۰۰۳. *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*. ۱۴ (۲). ۱۹۶ - ۱۷۳.

۱۵. رستمی، فرزاد و سیامک سفیدی (۱۳۹۵). بررسی علل ظهور و استمرار معمای امنیت در عراق پس از صدام. *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*. ۶ (۱). ۱۱۱ - ۸۳.
۱۶. رستمی، فرزاد و دیگران (۱۳۹۸). تحلیل فرصت‌های ایران در عراق پس‌اصدام و پرتو الگوی رفتاری آمریکا در مدیریت بحران این کشور. *فصلنامه پژوهش‌های سیاست اسلامی*. ۷ (۳). ۲۷۰ - ۲۴۷.
۱۷. زرگر، علیرضا و علی مولایی (۱۴۰۱). مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق با تأکید بر گردهای شیعه. *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۱۲ (۲). ۱۳۸ - ۱۱۵.
۱۸. سلیمانی، غلامعلی و دانیال رضاپور (۱۳۹۹). استراتژی ایران در عراق پس‌اصداش با تأکید بر گروه‌های بسیج مردمی عراق. *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*. ۹ (۳). ۴۹ - ۲۷.
۱۹. سید تقی‌زاده، سید حمید و مهناز گودرزی (۱۴۰۰). نقش دیپلماسی عمومی در جهت رشد و توسعه روابط اقتصادی ج.ا.ا و عراق (در دوره پس‌اصداش ۱۴۰۰ - ۱۳۹۶). *فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل*. ۱۴ (۳). ۱۱۴ - ۸۳.
۲۰. سیمبر، رضا و دیگران (۱۴۰۰). منابع قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران در عراق پس‌اصداش و تهدیدهای پیش‌رو. *فصلنامه دانش سیاسی*. ۱۷ (۴). ۴۰۶ - ۳۸۳.
۲۱. صادقی، سید سعید و ابومحمد عسگرخانی (۱۳۹۰). بررسی عملکرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق جدید. *فصلنامه سیاست خارجی*. ۲۵ (۴). ۹۴۹ - ۹۲۷.
۲۲. صادقی، سید شمس‌الدین و دیگران (۱۳۹۵). ایران - عراق: چشم‌اندازی بر راهبردی شدن مناسبات دوجانبه. *فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل*. ۲۲ (۱). ۱۶۲ - ۱۲۹.
۲۳. عبدی، عطاءالله و ساکار شیرزاد (۱۳۹۵). نقش فضاها و جغرافیایی در رقابت قدرت‌ها؛ مطالعه موردی: کشور عراق. *فصلنامه ژئوپلیتیک*. ۱۲ (۳). ۸۴ - ۵۴.
۲۴. فتاحی اردکانی، حسین و دیگران (۱۳۹۷). تحلیل مفهوم قدرت و منابع تشکیل دهنده آن از دیدگاه جوزف نای. *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۱۸ (۴). ۱۵۲ - ۱۳۰.
۲۵. کتابی، امیرعلی و احسان جعفری‌فر (۱۴۰۲۱). راهبردهای قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران در بحران سوریه. *فصلنامه مطالعات قدرت نرم*. ۱۳ (۳). ۱۶۸ - ۱۴۱.
۲۶. منتی، ایوب و ناصر هادیان جزی (۱۳۹۸). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال عراق از منظر موازنه تهدید (۲۰۱۸ - ۲۰۰۳). *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*. ۷ (۴). ۱۶۴ - ۱۳۹.

۲۷. منتی، ایوب و ناصر هادیان جزی (۱۴۰۱). نگاهی به سیاست خارجی ایران در قبال عراق (۱۳۹۷ - ۱۳۸۲). انتشارات تألیف. ۲۵۲ - ۱.

۲۸. موسوی زارع، سید جواد و دیگران (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل جایگاه علم و فناوری در عرصه قدرت سخت، نرم و هوشمند. فصلنامه ژئوپلیتیک. ۱۳ (۳). ۱۳۸ - ۱۰۳.

۲۹. مهدی پور، آسیه (۱۳۹۸). تبیین مدل مفهومی مقاومت در اندیشه آیت الله سید علی خامنه‌ای. دوفصلنامه دانش سیاسی. ۱۵ (۳). ۵۶۶ - ۵۳۹.

۳۰. نجات، سید علی (۱۳۹۴). گروهک تروریستی داعش و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران؛ چالش‌ها و فرصت‌ها. فصلنامه سیاست. ۶ (۲). ۱۹۹ - ۱۰۳.

۳۱. نجفی، سجاد و علیرضا خسروی (۱۳۹۸). مؤلفه‌های افزایش قدرت نرم و عمق راهبردی ایران در سوریه و عراق پس از ظهور داعش. فصلنامه آفاق امنیت. ۱۲ (۴). ۵۵ - ۳۳.

1. Abdul Aziz, M. (2017). *Iranian interference in the Syrian crisis and its impact on its influence in the Arab region 2011 - 2011*. Master Dissertation, Al-Azhar University, College of Arts and Humanities Sciences, 1 – 169.
2. Ahmadian, H. & Mohseni, P. (2021). From detente to containment: the emergence of Iran's new Saudi strategy. *Journal of International Affairs*, 97(3), 779 – 799.
3. *Armenian weekly* (2022). The Regional Implications of the Iranian President's Visit to Moscow. Available At: <https://armenianweekly.com/2022/02/02/the-regional-implications-of-the-iranian-presidents-visit-to-moscow/>
4. Azizi, H. (2021). Challenges to Iran's Role in Iraq in the Post-Soleimani Era' Complex Rivalries, Fragmented Alliances, Declining Soft Power. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Available At: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/challenges-to-irans-role-in-iraq-in-the-post-soleimani-era>
5. Beehner, L. & Bruno, G. (2018). Iran's Involvement in Iraq. *Council on Foreign Relations*, Available At: <https://www.cfr.org/background/irans-involvementiraq>
6. Dawood, H. & Geranmayeh, E. (2019). When Iran goes to Iraq: The significance of Rouhani's trip. *European Council on Foreign Relations*, Available At: https://ecfr.eu/article/commentary_when_iran_goes_to_iraq_the_significance_of_rouhanis_trip/
7. Dodge, T. (2019). The Contradictions of Systemic Sectarianism in Iraq. *SEPAD*, Available at <https://www.sepad.org.uk/announcement/the-contradictions-of-systemic-sectarianism-in-iraq>
8. Esfandiary, D. & Tabatabai, A. (2015). Iran's ISIS policy. *The Journal of International affairs*, 9(1), 1 – 15.
9. Katzman, K. (2020). *Iran: Internal Politics and U.S. Policy and Options*. Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov/RL32048>, 1 – 45.
10. Knights, M. (2016). The Future of Iraq's Armed Forces. *Al-Bayan Center for Planning and Studies*, Available At:

- <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Thefuture.pdf>
32. Masoudi, H. & Nourian, A. (2023). Arbaeen March and Its Effect on Iran's Soft Power in Iraq: Practice Theory. *Journal of Contemporary Research on Islamic Revolution*, 5(15), 1 – 18.
 11. **Mehr News Agency** (2023). Martyr Soleimani defeated Israel's geographic development. <https://en.mehrnews.com/news/210101/Martyr-Soleimani-defeated-Israel-s-geographic-development>
 12. **Middle East Monitor** (2019). Iraq: Al-Sistani responds to Khamenei's statements. Available At: <https://www.middleeastmonitor.com/20191102-iraq-al-sistaniresponds-to-khameneis-statements>.
 13. Oktav, O. Z. & Others (2019). *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases Softcover reprint of the original 1st ed. 2018 Edition*. Softcover reprint of the original, 1 – 241.
 14. Renad, M. & Jabar, F. A. (2017). The Popular Mobilization Forces and Iraq's Future. *Carnegie Middle East Center*, Available At: <https://carnegie-mec.org/2017/04/28/popular-mobilization-forces-and-iraq-s-future-pub-68810>
 15. **Reuters** (2021). Final Results Confirm Sadr's Victory in Last Month's Iraqi Vote. Available At: <https://www.usnews.com/news/world/articles/2021-11-30/final-results-show-cleric-sadr-won-iraq-vote-state-media-says>
 16. Rezaei, F. (2019) *Iran's Foreign Policy After the Nuclear Agreement: Politics of Normalizers and Traditionalists*. Palgrave Macmillan, 1 - 892.
 17. **Rudaw Media Network** (2019). Iran's increasing role in Iraq's electricity production. Available At: <https://www.rudaw.net/english/business/03032019>
 18. Sari, İ. (2021). Iran's New Iraq Policy After Saddam: From Sociological Dynamics to Political Realities. *The Journal of Iranian Studies*, 5(2), 427 – 454.
 19. Sinkaya, B. (2013). Amerikan askerlerinin çekilmesinden sora Irak-İran ilişkileri. *DSpace*, Available At: http://file.seta.org/Files/Pdf/20130503102336_setarapor_9_iran_irak.pdf
 20. 52. **Tehran Times** (2019). Iran supplying 26% of Iraq's total electricity needs: Iraqi official. Available At: <https://www.tehrantimes.com/news/441765/Iran-supplying-26-of-Iraq-s-total-electricity-needs-Iraqi-official>
 21. 53. **Tehran times** (2022). Raisi, Iraqi PM underline the need for regional peace, stability. Available At: <https://www.tehrantimes.com/news/474088/Raisi-Iraqi-PM-underline-the-need-for-regional-peace-stability>
 22. Watkins, J. (2020). Iran in Iraq: The Limits of 'Smart Power' Amidst Public Protest. *Middle East Centre*, Available At: http://eprints.lse.ac.uk/105768/4/Iran_in_Iraq.pdf, 1 - 24.